

könyv
könyvtár
könyvtáros

1999
december

LES FOR OSS

BÆRUM BIBLIOTEK

MENS VI ER SMÅ

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

8. évfolyam 12. szám

1999. december

Tartalom

Könyvtárpolitika

Országos könyvtári napok	3
Monok István: A Nemzeti Könyvtár könyvtári és tudományos együttműködési stratégiája	6
Helmezy László: Megnyitó	15
Szendróné Font Erzsébet: A kultúra helye a vidékfejlesztésben	18
Bariczné Rózsa Mária: Területfejlesztés és a könyvtári rendszer	19
Koreny Ágnes: Hozzászólás	23

Fórum

Nagy Attila: „...a szegények mindig veletek lesznek”	25
---	----

Vásárok

Murányi Lajos: Az 51. frankfurti könyvvásárról – mozaikszerűen	29
Lukáts János: Gazdag ország könyve – szegény ország könyve	35
Futaky László: Szubjektív jegyzetek a Frankfurti Könyvvásárról	40

Extra Hungariam

Nemes Erzsébet: Látogatás Norvégia könyvtáraiban	44
---	----

História

Pogány Rózsa Gabriella: Domanovszky Ákos emlékezete	50
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz	55

From the contents

István Monok: The cooperation strategy of the national library in the field of librarianship and research (6);

Mária Baricz Rózsa: Regional development and the library system (19)

Cikkeink szerzői

Bariczné Rózsa Mária, a NKÖM főtanácsosa; *Bodó Sándor*, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója; *Futaky László*, a Nyíregyházi Megyei Könyvtár ny. igazgatóhelyettese; *Gáncsné Nagy Erzsébet*, a Győri Megyei Könyvtár munkatársa; *Helmezy László* országgyűlési képviselő, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Képviselőtestület alelnöke; *Koreny Ágnes*, az MKE főtítkára; *Lukáts János*, az Országos Rádió és Televízió Testület könyvtár-igazgatója; *Monok István*, az OSZK főigazgatója; *Murányi Lajos*, az MTA Könyvtára munkatársa; *Nagy Attila*, az OSZK-KMK osztályvezetője; *Nemes Erzsébet*, a KSH Könyvtár és Dok. Szolg. főigazgató-helyettese; *Pogány Rózsa Gabriella*, az ELTE oktatója; *Szendrőné Font Erzsébet*, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium főosztályvezetője

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,

Poprády Géza, dr. Tóth Elek

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 99.245

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint

HU-ISSN 1216-6804

Országos könyvtári napok

Egy csodálatos hét. Egy új korszak kezdete? – írta a 3K 1995. évi novemberi számának „vezércikke”. Ez a cikk számolt be arról, hogy a Könyvtári és Informatikai Kamara, együttműködve a többi könyvtári szervezettel, így, többek között az MKE-vel is, 1995. október 9–15. között megrendezte az *Összefogás a könyvtárakért* c. akciót. Azt is érzékeltette a cikk szerzője, hogy nem egyedi, egyszeri eseményről van szó. Persze nem azért vált be jóslata, mert prófétikus képességekkel bírt volna. Az akció megindítói eleve „hagyományteremtésben” gondolkodtak. Szép lenne immáron visszatekinteni, szólni arról, hogy az Összefogás a könyvtárakért őszi hetei az évek során milyen produkciókkal álltak elő, milyen hatást gyakoroltak a „közre” (mert hisz ez volt és ma is ez a cél), mert korántsem arról szól a mese, hogy a könyvtárak, könyvtárosok fogjanak össze, erre más szinteken, más módokon, más formákban kerül sor, hanem arról, hogy a könyvtárak – évente egy héten át, együtt és egyszerre felmutassák magukat. Nem is feltétlenül a jó bornak kell a cégér újabban alakult, a régi mondás ellentétére parafrázelt mondás értelmében, hanem nagyon is matter of fact módon, jelezve mindenkinek, közvetlenül is, a sajtón, a médián keresztül is, hogy a könyvtár a demokrácia, a nyitott társadalom, a gazdasági átalakulás, a kultúra (stb.) alapintézménye. Hogy meg- és elkerülhetetlen intézmény és intézményrendszer, hogy könyvtár nélkül nincs... Mi nincsen? Füst Milánnal, Esterházyval szólva (persze ők nem a könyvtárra értették) „semmi sincsen”, ami mégis van, az nem is úgy és nem is annyira van. Erről szól tehát az Országos könyvtári napok, ezek történetét lehetne, kellene immáron megírni. Ámde nem most. Most csak arról számolnánk be – fölöttébb töredékesen –, hogy mi történt idén. A töredékességért, persze a beszámoló inkompetenciáján túl, maguk a könyvtárak, az egész akció is felelős. Elsősorban mérhetetlen – egy vagy néhány ember befogadó-recipiáló képességén enyhén szólva túlmenő – gazdagsága, kínálati bősége okán. Ki lehetett (volna) jelen mindenütt, regisztrálhatta volna az ország gyakorlatilag összes könyvtára program- és műsorkínálatát, szerezhetett volna tudomást az egyszerre elővezetett, bemutatott, kínált, jótékonyan a fejekbe és a sajtóba, médiába „vert” információkról, hatásokról, ékes szavú beszámolókról, szaktudományos hozadékkal (is) bíró előadásokról, szerteszugárzott „adalékokról”, faktumokról, kedvességekről, ötletekről, szlogenekről, önkéntelenül is elárult preferenciákról és problémákról, jövőtervekről és múltmegidézésekről, királytükröknél jelentősebb és érdekesebb könyvtári-könyvtárosi tükrökről, szóval az „egészről”. (Márpedig, Hegel óta tudjuk, csak az egész az igaz, die Wahrheit ist das Ganze.) Beszámolóink tehát többször is igaztalan lesz, szükségszerűen. Eleve bocsánatot kérünk mindazoktól, könyvtáraktól és könyvtárosoktól, akikről nem ejtünk szót. Százszor többen vannak, mint akiket megemlíthetünk. Ez utóbbiaktól pedig azért kérünk bocsánatot, mert épp csak említjük gazdag kínálatuk egy-egy jelességét, produkcióik egy-egy vonását. Pars pro toto – vigasztalhatnánk magunkat, ám nagyobb és igazabb vigasz, hogy a tengert úgysem lehet kimerni (Szent Ambrus-i, Szent Ágoston-i alapélmény és toposz), itt pedig tengerről volt szó.

Az indító, a fő-fő-attrakció Veszprémben volt. Éppen nem véletlenül. Hogy a Veszprémi Megyei Könyvtár milyen önmagában, a 3K olvasói (és persze, azok, akik elzarándokoltak már oda – nem véletlen, hogy a pesti egyetem hallgatóinak első tanszéki kirándulása is oda vezetett) sejtetik (1999. márciusi szám), de – úgy hisszük – ez a megyei könyvtár hic et nunc többet jelent mint önmagát. Egy hatalmas könyvtári megújulás szimbóluma és maradandó metaforája lehet (a kecskeméttel együtt), önmagánál többet és mást is jelentő kezdemény (ld. ezzel kapcsolatban *Bariczné Rózsa Mária* előadását e számunkban). Itt, ezen a – könyvtári szempontból is – többszörösen megszentelt helyen „indult be” az Országos könyvtári napok. A helyhez, az alkalomhoz, az ügy meritumához méltó módon. *Dr. Skaliczki Judit* itt adta elő – *Együttműködés – szolgáltatás – minőség* címen stratégiai alapelveit (*A hazai könyvtári minőségbiztosítás stratégiai elvei*). Ennek az előadásnak vázlatát elolvasható a Könyvtári Levelező/lap idei 10. számában, a jelentősen bővített opuszt a 3K fogja hozni közelesen. De itt hangzott el *dr. Monok István* nagyszabású expozéja is *A Nemzeti Könyvtár könyvtári és tudományos együttműködési stratégiájáról* (teljes terjedelmében olvasható e számunkban). Ennek az esszé-szaktanulmánynak is a stratégia volt a bűv- és kulcsszava. A leginkább alapvető kérdésekről esett tehát szó, megadva mintegy a kötelező szintjét-rangját az egész akciónak, az egész Országos könyvtári napoknak.

És Veszprémmel egyidőben, őt követve és vele paralell, folytak az országban mindenütt a könyvtári napok. Voltak e rendezvényeken igen rangos tudományos ülésszakok (mi ezek közül a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei előadásokat-hozzászólásokat prezentálhatjuk e számunkban, annál is inkább nagy örömmel, mert *Bariczné Rózsa Mária* nagyelőadása – *Területfejlesztés és a könyvtári rendszer* – mellett hozhatjuk a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium főosztályvezetőjének, *Szendrőné Font Erzsébet*nek a szövegét is. E viszonylag rövidke írás azért érdemel figyelmet, mert egy eddig – ebből a szempontból – szinte ismeretlen szövetséges koncepcióját közvetítheti. A minisztérium nevében – hangsúlyozott tudatossággal – szereplő „vidékfejlesztés”, amint ez számunkra ugyan természetes, ám éppen nem köztudomású, a főosztályvezető asszony – természetesen hivatalosnak tekinthető kijelentései alapján – a könyvtárakra, a vidéki könyvtárügyre is vonatkoztathatóvá vált. (E vonatkozásban a 3K még további információkra is vágyik, az ügyről még tudósítani fogunk.)

Persze más megyék is jeleskedtek a tudományban, a szorosabb értelemben vett szakmában. De korántsem csupán abban. A „Napoknak” volt, szinte mindenütt, egy nagyon kedves humoros-bensőséges-otthoni hangulata, konnotációja is. Ezt érzékeltetendő, ideiktatnánk e bevezető végére a nekünk legetszöbb egyik „meghívó” almeghívóját. Azt hisszük, csúcsteljesítmény. Hogy miért, azt ítélje meg ki-ki maga.

A meghívók garmadája persze önmagában is megérne – néhány – misét. Nemcsak információik miatt: hol milyen előadás, gyermek- és felnőttfoglalkozás, nyílt nap és sajtótájékoztató, szülőkkel és gyerekekkel való találkozó, kicsiknek és nagyoknak szóló verseny, pályázat, vetélkedő, kiállítás, könyvtárbemutató, audiovizuális és CD-ROM, CD és multimédia prezentáció, illetanóra és tájékoztató labirintus, jogi tanácsadás és amnesztia-kihirdetés (a késedelmes könyvtári kölcsönzők számára), hanem azért is, elsősorban azért, hogy kiderüljön: a PR-munka – immáron éppen nem gyenge oldala a könyvtáraknak, könyvtárosoknak. Szípor-

kázó ötletek garmadájával hívták fel magukra a „köz” figyelmét, és hogy ez való-
jában megtörtént, azt újságcikkek, rádió- és tévéadások, -beszámolók, és -műsorok,
spontán olvasói és könyvtárlátogatói visszajelzések, gyermekrajzok és élménybe-
számolók sokasága bizonyíthatja.

Csak példaképp utalnánk a salgótarjániak nagyszerű kerekasztal-beszélgetésé-
re. Ezen, a megyei könyvtár tanácstermében tartott összejövetelen résztvettek a
megye minden városának (egyetlen kivétel volt, „igazolt hiányzás”) delegációi.
Már maguk ezek a delegációk is, a delegációk összetétele, jelezték, hogy koránt-
sem szabvány ankétról van szó. A polgármesterekkel az élen megjelentek egy-egy
csoportban a könyvtár(ak) vezetői, valamint – és ez volt az igazán érdekes – a
prominens (gyakori-, törzs-, igazi) olvasók képviselői. Skaliczki Judit országos
helyzetképet vázolt a kerekasztal-konferencia résztvevői számára, a megyei kép-
viselőtestület elnöke panorámát rajzolt fel, majd – igazi beszélgetés formájában –
sorra-rendre terítékre kerültek a megye könyvtárügyének, az egyes könyvtárak-
nak, a könyvnek és az olvasásnak, a tájékoztatásnak és tájékozottságnak (stb.)
kérdései. A fenntartók is elmondták a magukét, szóltak az őket nyomasztó gon-
dokról, az olvasók is kritizálták, dicsérték a könyvtárakat, a lehetőségeket, a
könyvtárosok is beszámoltak büszkeségeikről, kudarcaikról, a feltételekről, ame-
lyek között dolgozniuk adatott, a lehetőségekről, az általuk vélt, feljűk irányuló
ilyen-olyan igényekről stb. Igen rövid idő múltán senki sem tudta volna – kívülről
– megmondani, mikor szólal meg olvasó, mikor könyvtáros, mikor polgármes-
ter vagy kulturális tisztségviselő. Élénk csörték voltak megyei és városi vezetők
közt, élénk egyetértés könyvtárvezető és olvasó közt, vagy épp fordított szerep-
osztásban. Fórum volt, a legfontosabb helyi (megyei, városi) kérdésekről, de
együttal az országos helyzet és problémák szimulálása is, spontán, kötetlenül,
egyelőre felmérhetetlen hozammal.

Bizonyal elkészül majd egyszer az Országos könyvtári napok első korszakának
objektív, szakszerű mércéje, történeti összefoglalása és mérlegre tétele. Itt és most
csak a lelkesülés hangján lehet szólni az egész akcióorozatról is, az idej nagysze-
rűségekről is. Kítettünk magunkért és volt mit kitenni. (A többszám persze csak
mutatis mutandis vonatkoztatható a beszámoló szerzőjére.) (VK)

061

I 28

INVITÁLÓ CZÉDUL^KA (szül. 1999.)

Könyvtáros találkozóra : Egyedül nem megy... / kiad. Bné Piroska,
Csné Ilona, T. Béla. - Szolnok : V.F.M.K., 1999. októbr 4-én 13.30-ra. -
(Együtműködési sorozat ISSN 1999)

Szeretettel várjuk!

061.236:023.5(439.169Szolnok)"1999.10.04."

Ut.: Bné Piroska → A ház asszonya

Csné Ilona → Meg tudnád mondani...? → Gyorssegény szolgálat

T. Béla → Help → Control Panel → Vezérlőpult

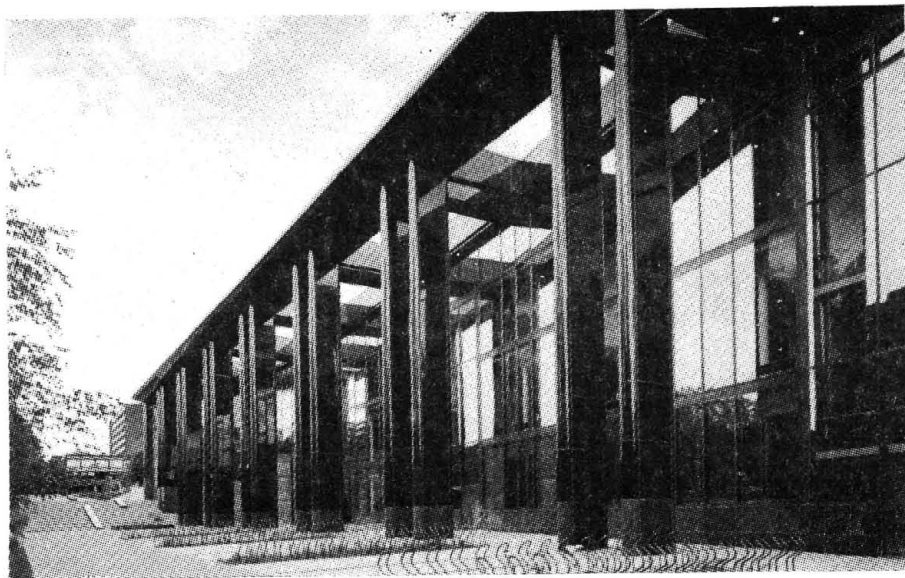

A Nemzeti Könyvtár könyvtári és tudományos együttműködési stratégiája

Nem képzelhető el olyan könyvtár a világon, amely – függetlenül attól, hogy milyen nagy vagy a könyvtári rendszerben milyen helyet foglal el – a jogalkotó által a számára előírt feladatokat önmaga egyedül teljesíteni tudná. E közhelynek joggal nevezhető bevezető mondatot lehet természetesen az éppen adott intézményi szándékok, az egyes intézmények személyi feltételei mentén komolyan venni vagy közhelyszerűsége és magától értetődősége ellenére eltekinteni tőle, s megpróbálni a külön utat. Az 1997. évi CXL. törvény III. része azonban a törvény erejével kötelezi a nyilvános könyvtári ellátás rendszerében résztvevőket az együttműködésre, kifejezve az államnak azt a negatív szándékát, hogy a munkamegosztásban megvalósítandó célok bármelyik elemét párhuzamos finanszírozással képzelné el. A legrövidebb megfogalmazásban tehát az Országos Széchényi Könyvtár együttműködési stratégiája a törvény betartása, az abban meghatározott feladatainak teljesítése és az, hogy az együttműködés által Nemzeti Könyvtárként működjön (olyan nemzeti könyvtárként, amelyet a hatályos magyar helyesírási szabályok ellenére is lehet nagy kezdőbetűvel írni). A törvény azonban értelmezhető, sőt értelmezendő. Nem tagadható ugyanis, hogy a III. fejezet (A nyilvános könyvtári ellátás működésének feltételei) és az egyes könyvtártípusokról szóló IV. (A nemzeti könyvtár), V. (Tudományos és szakkönyvtári ellátás) és VI. (Közkönyvtári ellátás) fejezetek több párhuzamosságot tartalmaznak. Ezek a párhuzamosságok a feladatok elvégzésében együtt munkálkodó intézmények között vitákat okozhatnak egy olyan együttműködési szándék mellett, amely a feladatoknak nem a gyakorlati szempontú elhatárolását tekinti mérvadónak. Eltérés mutatkozik az 1975. évi és a hatályos 1997. évi szabályozás szellemisége között, jóllehet az egyes intézményekben, így az Országos Széchényi Könyvtárban az előbbinek megfelelően alakították a szerzeményezési politikát, a gyűjteményépítési munkát, a szolgáltatások rendjének kialakítását. És részben ennek megfelelően alakult a könyvtár belső szerkezete is. A törvényi szabályozásnak említett jellemzőin túlmenően azonban a Nemzeti Könyvtárról és a Könyvtári Intézetéről még nem jelent meg az a miniszteri rendelet, amely tartalmilag az említett törvény végrehajtási utasításának is tekinthető. Fontos lehet tudni a jogalkotó számára is, hogy az Országos Széchényi Könyvtár milyen szellemben, milyen hangsúlyokkal szeretné maradéktalanul teljesíteni feladatait. Fontos ez a könyvtári, a kulturális és a tudományos intézményi hálózat valamennyi résztvevőjének is, hiszen az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményei a Kárpát-medence szellemi örökségének legnagyobb lerakatai.

Az együttműködés intézményes garanciái

Az Országos Széchényi Könyvtár irányításában az *Országos Könyvtári Kuratórium* is közreműködik. E Kuratórium működtetésére vonatkozó – még meg nem

jelent – kormányrendelet tervezetének ismeretében biztosan mondható, hogy az az intézményi kör, amely e testület tagjainak delegálási jogával rendelkezik, önmagában is garancia arra, hogy a nemzeti könyvtár éves munkatervei nem mutathatnak az együttműködést nem komolyan vevő szándékot. Ez a testület azonban csak az elvi kereteket határozza meg, az együttműködés pedig a tervezés és főként a végrehajtás folyamatában valósulhat meg. Éppen ezért fontos, hogy a *könyvtáron belül* létrehozzuk azt a **Könyvtári Együttműködési Tanácsot**, amely a Kuratórium által helyeselt szellemben házon belül koordinálja azoknak a munkabizottságoknak a munkáját, amelyek eddig is működtek a nemzeti könyvtárban, és amelyek döntései nem csupán az Országos Széchényi Könyvtár munkájára nézve voltak irányadóak. Gondoljunk csak a *Gyűjteményfejlesztési Bizottság*, a *NEKTÁR Alkalmazási Tanács* vagy az *ISBN - ISSN team* munkájára, de hasonlókat – akár ad hoc jelleggel is – javasolhat létrehozni az említett Együttműködési Tanács. Ilyen lehet egy – az egyik restaurátor osztály által javasolt – *Állományvédelmi Állandó Bizottság*, amely a házon belüli állományvédelmi feladatok koordinálásán és végrehajtásuk ellenőrzésén túl más könyvtáraknak is szolgálhat tanácsokkal, és szervezhet – az eddigiekhez hasonló – tanfolyamokat. Ugyanígy fontos, hogy az Országos Széchényi Könyvtár tematikai koncepciójának kialakítását egy *Informatikai Bizottság* végezze, és a kitűzött célok megvalósulását nyomon kövesse. Ezek a bizottságok szükség szerint kibővítendőek külső tagokkal, az illető szakterület országos, illetve nemzetközi rangú szakértőivel. Külön megkívánt, hogy az egyes bizottságok a szakmailag illetékes országos szervekkel, illetve szervezetekkel aktív kapcsolatot alakítsanak ki intézményes formában is. (Csak példaként említem, hogy az Országos Széchényi Könyvtár napokban elkészülő tematikai koncepcióját a könyvtáros szakmai fórumok mellett véleményeztetni szeretnénk a NIFI és az OMFB szakembereivel is.)

A tudományos együttműködés állandó, tanácsi ranggal működő testülete a **Tudományos Bizottság**. Ennek a bizottságnak nem csupán az a feladata, hogy a könyvtárban folyó tudományos kutatómunkát figyelemmel kíséresse, koordinálja, hanem az is, hogy a felsőoktatási intézmények tudományos műhelyeivel, a Magyar Tudományos Akadémia egyes munkabizottságaival szoros, tervezett és rendszeres kapcsolatot tartson, szükség szerint akár közös munkabizottsági üléseket is tartva. Az Országos Széchényi Könyvtár számára az egyik legfontosabb ilyen testület az MTA Könyvtörténeti Munkabizottsága.

A kulturális együttműködés – kiállítások, felolvasóülések, koncertek stb. – megbízható szervezeti egysége a **Nemzetközi és Kulturális Kapcsolatok Irodája**, amely a kapcsolattartás technikai szervezése mellett – a többi szakmai bizottsággal együttműködve – tartalmi kérdésekkel is foglalkozik. Fontos feladata a könyvtár és a nyilvánosság szervezett és tervezett kapcsolattartásának megteremtése is, hiszen egyetlen szakmai cél sem valósítható meg teljesen a nyilvánosság aktív támogatása, de legalább tudomásul vétele nélkül.

Ugyanígy újra kell gondolni az OSzK Baráti Kör és a Corvina Alapítvány szerepét a könyvtár külkapcsolatainak építésében, működésüket tervezetté, rendszeressé kell tenni.

Az együttműködési látóköreinkbe vont intézményrendszerek

Történelmi okoknál fogva ki kell térnünk arra az egyébként magától értetődő kérdésre, hogy **a nemzeti könyvtár egyik legfontosabb együttműködő partnere a fenntartója**. *Egymásra utaltságunk kölcsönös*, és alapja kizárólag a könyvtári szakmai kérdéskör lehet, tehát a lehető legnagyobb mértékben ki kell zárni ebből a kapcsolatból az aktuális politikai szempontokat. Normális esetben a nemzeti könyvtár szakmai céljai a fenntartó szakmai osztályának véleményezése mellett fogalmazódnak meg, és a fenntartó a könyvtári politikai terveit a Könyvtári Intézet szakmai ismereteinek és szakmai koordinációs erejének felhasználásával készíti el. Ezt az együttműködést segítik azoknak a dokumentumoknak a nyilvános vitái, amelyek távlati, stratégiai célokat fogalmaznak meg mind az egyik, mind a másik oldalon. A stratégiai célok összehangolása után a napi együttműködési gondok már valóban technikai kérdéssé olvadnak. **Az együttműködés a törvényhozás és az államigazgatás különböző intézményeivel** legyen önálló, a stratégiai célok kölcsönös ismeretében az Országos Széchényi Könyvtár ilyen irányú törekvéseiben a fenntartó illetékes szakmai csapata érdekszövetségesként viselkedhet. Fontos ugyanis a parlament Kulturális Bizottságával, az Oktatási, a Külügy- vagy a Pénzügyminisztériummal a kapcsolattartás közvetlen formáit is kialakítani, hiszen a pénzügyi kérdéseken túl a hazai és a nemzetközi együttműködési programok sok esetben az említett minisztériumok főosztályai vagy éppen tárcaközi egyeztetési fórumok által kezdeményezettek. Alapvető kérdés számunkra, hogy az állami kulturális politikai célok megvalósítását segítő bizottságokban, kuratóriumokban, tanácsadó testületekben képviselőnk mint a nemzeti könyvtár intézményi képviselője jelen legyen. Ezt a célunkat csak úgy valósíthatjuk meg, hogy a saját szakmai munkánkkal kiérdemeljük ezt a lehetőséget. (Példaként megemlítem a Klebelsberg Kuno Ösztöndíj Bíráló Bizottságot, hiszen ennek az ösztöndíjnak a célja a külföldi hungarikumok kutatása és nyilvánartartása. Örvendetes tény, hogy a Magyar Orszá-

gos Levéltár és az Országos Széchényi Könyvtár képviselője hivatalból tagja e testületnek.) Külön ki kell emelni e körben a **Nemzeti Kulturális Örökség Igazgatóságát**, hiszen a törvény a kulturális örökség részét képező könyvtári dokumentumok és könyvtárak védetté nyilvánításának jogát a nemzeti könyvtárnak adta. E területen napi kapcsolatban kell dolgoznunk az említett igazgatóság munkatár-
saival.

A hazai és a külföldi könyvtári szervezetek és könyvtárak természetes partnereink az együttműködésben. A *nemzetközi könyvtáros szervezetekben* intézményi tagként jelen vagyunk, és külön büszkéek vagyunk arra, hogy e szervezetek számos szakmai bizottságának, vezetőségének tagja a nemzeti könyvtár egy-egy dolgozója. Így a nemzetközi könyvtári trendek, a gondolkodásmód változásai naprakészen nyomom követhetők számunkra. A *hazai könyvtáros szervezetek* munkájában, az egyes rendezvények megvalósításának folyamatában (előadók, szervezők stb.) talán megfelelő súllyal képviselteti magát könyvtárunk, ám személyes véleményem az, hogy e szervezetek vezetőségeiből az utóbbi időben kiszorult a nemzeti könyvtár. Egyik fontos célunk az, hogy ezen a téren javuljon pozíciónk, vagyis az, hogy e szervezetek tagságának a bizalma munkatársainkat tüntesse ki azzal, hogy szakmai vezetőivé választja azokat. A könyvtáros szakmai, illetve a könyvtártípusokat tömörítő szervezeteknek a Könyvtári Kuratórium munkájában való részvétellel és az említett Együttműködési Tanácson keresztül módjuk lesz munkánk véleményezésére és segítésére is. Előadásom következő fejezetében megemlítek néhány kiemelt szakmai programot, amelynek megvalósítása elképzelhetetlen az együttműködés napi formáinak megtalálása nélkül.

Külön szeretném kiemelni a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárával és a Budapesti Egyetemi Könyvtárral kialakítandó szoros kapcsolatok fontosságát, hiszen a gyűjteményszervezéstől kezdődően a tudományos programokig számos területe mutatkozik az együttműködés szükségességének. Az elkezdődött közös munkákra példát előadásom tematikus részében említek. Ugyanígy hangsúlyos az együttműködésünk a MOKKA csoport tagjaival, ami persze nem zárja ki azt, hogy az osztott katalogizálásra szövetkezett más könyvtári csoportokkal ne törekednénk a gyors, technikai értelemben vett kapcsolatfelvételre. A nemzeti könyvtár AMICUS rendszerének valamennyi magyarországi katalogizálási rendszert táplálni kell tudnia.

A könyvtári rendszer sajátos elemei a határokon túli magyar könyvtárak. Ezek a gyűjtemények javarészt más állam fenntartása alatt működnek, részben valamelyik magyar egyház vagy magyar jogi személy a fenntartójuk. Az ezekkel való szakmai kapcsolattartás – a gyarapítástól a feldolgozásig, illetve a magyarországi osztott katalogizálási rendszerhez való csatlakozásig – kiemelt (a törvényben is említett) feladata a nemzeti könyvtárnak.

A nemzeti könyvtár az egész Kárpát-medence régió központi könyvtárának is tekinthető. Ezért szeretnénk állandó fórumot megszervezni az itteni nagyobb könyvtárak vezetőiből. Az együttműködés alapvető célja a retrospektív nemzeti bibliográfia 1918 előtti részeinek teljessé tétele, a könyvtörténeti és a bibliográfiai kutatások összehangolása.

A hungarikumok feltárásának kötelezettsége mentén alakítanánk ki erős kapcsolatrendszert elsődlegesen német, osztrák és olasz könyvtárakkal. Kapcsolatunk

alapja a közös és kölcsönös feltáró munka lesz, és nem az a formális tény, hogy mindannyian könyvtárak vagyunk. Ezért is léptünk be abba a szakmai társaságba, amely az Osztrák–Magyar Monarchia közös könyvtörténeti múltjának kutatását tűzte ki célul. Emellett terveink szerint a jövő évben már megtartjuk az első olasz–magyar könyvtáros találkozót „A könyvtárak szerepe a művelődéstörténeti kapcsolatok dokumentumainak feltárásában” címmel.

A mindenki által ismert európai könyvtári együttműködési programokba külön is, de leginkább többekkel közösen szeretnénk bekapcsolódni, amint ennek általános keretei megteremtődnek. Addig azonban házon belül kell kialakítani azt a technikai feltételrendszert, amely nélkül ez a csatlakozás nem megvalósítható.

Munkánk során ugyancsak közvetlen kapcsolatban kellene hogy legyünk *a könyvkiadók és könyvkereskedők szervezeteivel*, illetve mindazokkal, akik valamilyen formában könyvtári dokumentum megteremtését végzik. Szándékosan fogalmaztam a mondat második felét úgy, hogy nem a dokumentumok kiadását említettem. A törvény is külön kitér arra a tényre, hogy a kulturális örökség részét képezik a nem publikált dokumentumok is, amelyek feltárása, nyilvántartása és védelme ugyancsak nemzeti könyvtári feladat. A köteles példányok gyűjtése és szétosztása számos olyan feladatot ad önmagában is, amely a felvetődő problémák megoldásában szoros együttműködést feltételez. De rövid távú célunk, hogy a kiadott dokumentumok digitálisan rögzített változatát a könyvkiadók eljuttassák megőrzésre és – a kiadóval és a jogtulajdonossal való darabonkénti szerződés megkötése után – a Magyar Elektronikus Könyvtár virtuális polcra helyezés céljára. A törvény ugyan a kép- és hangrögzítés országos nyilvántartási rendszerének gondozásával nem a nemzeti könyvtárat bízta meg, de nem mondunk le arról, hogy számos, az állami televíziós csatornák műhelyeiben képződő, és a további munkák során megsemmisülő interjú-anyag (műsorfolyam kazetták) nálunk megőrzőre találjon. Ezért is fontos a legtágabb értelmű „könyvtári dokumentumok” feltárásáról, nyilvántartásáról és megőrzéséről beszélni.

A felsőoktatási intézmények több szempontból is az együttműködő partnerintézmények sorába tartoznak. A leginkább kézenfekvő a könyvtárosképző helyekkel való kapcsolatok ápolása. Részben az utánpótlás kiválasztása miatt, de a nemzeti könyvtár könyvtáros továbbképzési programjának is segítői ezek a műhelyek.

Attól függetlenül, hogy miként dől el a Soros Alapítvány könyvtáros továbbképzési centrum megszervezését célzó pályázata – amely lehetőséggel a debreceni és a szegedi egyetemmel közösen benyújtott pályázatunk szerint mi is élni szeretnénk –, a Könyvtári Intézet egyik, a törvényben is rögzített feladata a továbbképzések szervezése.

A felsőoktatási intézmények azonban a tudományok műhelyei is. Külön hangsúlyt helyezünk arra, hogy a felsőoktatási intézményekben folyó alapkutatásokhoz intézményesen is csatlakozzunk. Bármely egyetem vagy főiskola bármely, szakmailag indokolható programjáról lehet szó. Tematikailag természetesen a könyvtártudományi, illetve a magyar könyv- és művelődéstörténeti programok állnak könyvtárunkhoz a legközelebb, de szívesen csatlakozunk elméleti igényű kutatási projektumokhoz is. Példaként említem az ELTE Reneszánsz doktori iskolájával megkötött együttműködési megállapodást, amely az alapkutatáson és a konferen-

ciák rendezésén túl közös digitális kritikai kiadások megteremtését tűzte ki célul. Ugyanígy részt veszünk a PPTÉ Irodalomtörténeti Intézetében folyó 1850 előtti kéziratanyag feltárására vonatkozó kutatásokban (az egyezményt ez esetben is megkötöttük). A Szegedi Egyetem könyvtörténeti programja a nemzeti könyvtárban nagyobb léptékűvé válna úgy, hogy a könyvtár számára egyébként is fontos saját állomány feltárása mellett szervezzük meg a munkát. Talán nem felesleges hangsúlyozni, hogy az egyes programok finanszírozásában a felsőoktatási kutatási alapok elérése a könyvtár számára csak így, az együttműködések mentén válhat elérhetővé.

A tudományos intézmények sorában első helyen a *Magyar Tudományos Akadémia humán intézetei* állnak. Kapcsolatunkat aktívvá és rendszeressé szeretnénk alakítani. Az első együttműködési megállapodások az Irodalomtudományi, majd reményeink szerint a Történettudományi Intézettel kerülnek aláírásra. Az együttműködés alapvetően a szakmai bibliográfiai munkák összehangolását, közös kiadványsorozatok megteremtését (külön említeném a Magyar Könyvszemle közös kiadását és lassú hazatérését), kiállítások és konferenciák szervezését jelenti. A Fragmenta Codicum önálló kutatócsoport útja könyvtárból indult, és talán könyvtárba vezet. Azt hiszem, hogy a velük való szoros együttműködés kialakítása kölcsönös érdek lenne.

A tudományos intézmények egy másik, önállóan is tárgyalandó csoportja a *hungarológia hazai és külföldi intézményrendszere*. A terület három minisztérium irányítása és fenntartása alatt áll, munkájuk koordinálása nem a nemzeti könyvtár feladata, az azonban igen, hogy a fenntartókkal külön-külön és magukkal az intézményekkel is szoros kapcsolatot alakítsunk ki. A Hungarológiai Tanács átfogja a magyar nyelv és kultúra oktatásával foglalkozó intézmények munkáját, a hungarológiai kutatások, illetve a Magyarország-kép formálását célzó törekvések szervezete javarészt a résztvevő intézmények bilaterális kapcsolatainak minőségétől függ. Fontos tehát, hogy a külföldi collegium hungaricumok, a magyar intézetek közvetlenül is kapcsolatba kerüljenek az Országos Széchényi Könyvtárral. Részben ehhez a körhöz tartoznak a határokon túli magyar tudományos intézmények, amelyekkel az egyes területek könyvtári ellátását, illetve a tudományos programok összehangolását tudjuk megszervezni.

Igazából nehezen elválasztható a *kulturális* és a tudományos *intézményrendszer*. A nemzeti könyvtár együttműködési programjában az önálló költségvetési szerveként megjelenő központi intézmények – Magyar Országos Levéltár, Magyar Filmintézet, Petőfi Irodalmi Múzeum, Színháztörténeti Intézet, Magyar Nemzeti Múzeum, Hadtörténeti Intézet és Múzeum stb. – több ponton is szerepelnek. A kulturális örökség részét képező dokumentumok beszerzésének összehangolása, illetve a könyvtárunk különgyűjteményeivel való tudományos kapcsolatok e pontok közül a leghangsúlyosabbak. Ugyanezen területek kötik össze a *múzeumokkal* is intézményünket, és nem csupán kiállítások közös szervezése a cél. A múzeumi könyvtárak nem régen szerveződtek önálló szekcióvá a MKE szervezetén belül, velük mint könyvtárakkal is együtt kívánunk dolgozni, különös tekintettel arra, hogy ezek a könyvtárak komoly mennyiségű régi könyvet is őriznek.

Az egyes államok követségei rendszeres kapcsolatban állnak a nemzeti könyvtárral. Azon túl, hogy nemzeti ünnepeik alkalmával kedvvel rendeznek kiállításó-

kat termeinkben, fontos tudományszervező munkát végeznek. A szervezett hungarikum kutatás egyik fontos feltétele az ilyen kapcsolatrendszer ápolása. Példaként említeném Kurucz Lászlónak a közelmúltban megjelent könyvét az argentinai magyarok történetéről, amelyet a két nagykövetség szervezésével létrejött könyvtári kapcsolatok segítettek a megjelenésig, de talán ennél is nagyobb horderejű az említett olasz–magyar könyvtáros találkozó, amelyet Giorgio Pressburger úr, az Olasz Kultúrintézet vezetője javasolt.

Egyetlen könyvtár sem tud működni a vállalkozói szférával való együttműködés nélkül. Ezen együttműködés az egyszerű szponzorálástól a tényleges közös könyvtári szakmai munkáig terjed. A vállalkozói világnak különleges intézményei a közhasznú társaságok, amelyek közül elsősorban azok a jelentősek, amelyek tulajdonosa a nemzeti könyvtár fenntartója. Három jelentős ilyen társaság létezik: a Budavár Kht., a Neumann Kht. és a KELLO Kht. A Budavár Kht.-val való rendezett viszony anyagi eszközöket szabadít fel a szakmai munkához, a másik kettővel való napi munkakapcsolat alapja pedig az alapító okirataikban megfogalmazott olyan célrendszer, amely a könyvtári hálózatnak a feladata. Működési formájuk miatt említem őket itt, és nem a könyvtári rendszer egyes intézményei között.

Az információ nagy erő, és főként annak szervezése és szolgáltatása komoly anyagi haszonnal is kecsegtet. Ezért nem válhattak a könyvtárak a világon seholy olyan információs központokká, ahol olyan információkat szolgáltatnak, amelyek tartalmáért készek fizetni a gazdasági élet szereplői. Természetesen számos klasszikusan könyvtári szolgáltatás is ilyen tartalmú lehet, de ezeket is magánvállalkozási körbe kanalizálta a történelem. Ilyen például a sajtófigyelés, a napilapok tartalmi feldolgozása és teljes szövegű szolgáltatása (retrospektív értelemben is) vagy éppen a teauruszt majdan felváltó fogalomtárak kialakítása, de az információs rendszer hardver és szoftver világa is. Attól függetlenül, hogy jól van-e ez így, és hogy melyik elemét éppen a csak említetteknek szabadott kiengedni a közszolgáltatási rendszerből, tény, hogy a könyvtárnak (és a könyvtáraknak) érdekük a szakmai kontroll biztosítása, különben soha sem lesz erejük arra, hogy a könyvtári világban példásan kialakított nemzetközi együttműködés szabványos alapjait megőrizzék. Mivel a dokumentumok szinte teljessége a könyvtárakban található, igyekezzenek – mint ahogy a nemzeti könyvtár is igyekszik – előnyös szerződéseket kötni az éppen aspiráns vállalkozóval. Előnyös legyen a szerződés anyagi értelemben, de előnyös a könyvtári alapfeladatok ellátását tekintve is.

Az együttműködés nagyobb témakörei

A *könyvtár fenntartása* komoly együttműködést igényel a fenntartóval, az államigazgatási szervekkel, az Országos Műemlékvédelmi Hivatallal és a Budavár Kht.-val. A nemzeti könyvtár ugyanis nem mehet tovább azon az úton, amely a szakmai feladatok feladását jelenti azért, mert azokat felemészti az épület.

A *könyvtárosok* képzésének és *továbbképzésének* minősége minden könyvtár szempontjából fontos szempont. Az oktatási rendszerben nekünk továbbképzési koordinációs feladatunk van, hiszen erre a törvény a nemzeti könyvtár részeként működő Könyvtári Intézetet jelölte ki. Könyvtárunk e feladatoknak csakis a felsőoktatási intézményekkel, illetve a többi könyvtárral együtt gondolkodva tud meg-

felelni. Külön kiemelném annak a fontosságát, hogy könyvtárunk szeretne kezdeményezőként fellépni abban a folyamatban, amelynek végén Magyarországon is megvalósulhat a könyves szakmákra (könyvkiadó, könyvkereskedő, könyvtáros, kiadói és hírlapszerkesztő, restaurátor stb.) való felkészülés egyetlen jól átgondolt képzési terve. A legtágabb értelemben vett könyvtörténet művelésére kellene egy intézetet alapítani – mintaként a mainzi Institut für Buchgeschichte szolgálhat. Valamelyik felsőoktatási intézményben kell a nappali alapképzést akkreditáltatni, a továbbképzési rendszerben pedig aktív intézményi partner lehet az OSzK.

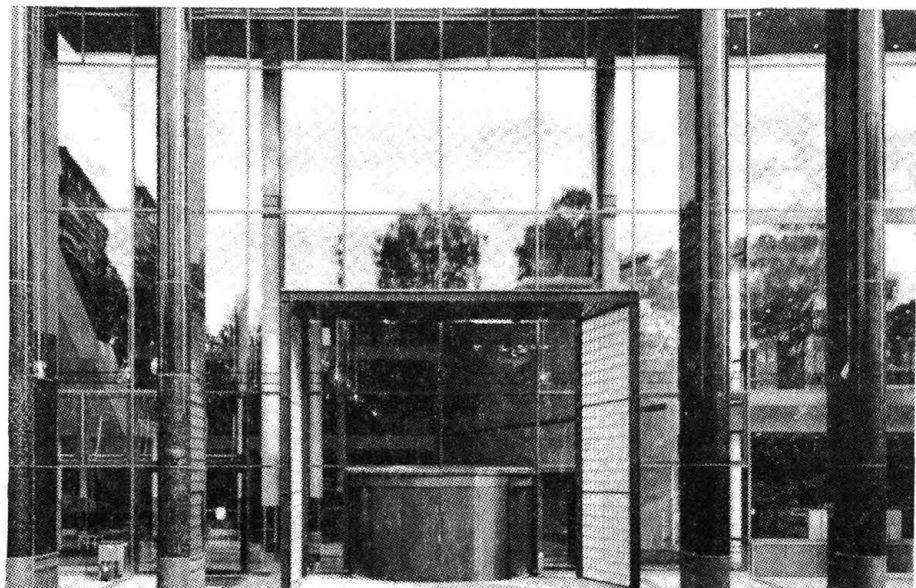
A *könyvtárszakmai feladatok* bel- és külföldön szerteágazó kapcsolatrendszer feltételeznek. A dokumentumok *beszerzése* a köteles példány törvény ellenére sem gondmentes, nem is beszélve a külföldi vagy csere útján történő szerzeményezési munkáról. A köteles dokumentumszolgáltatás részben értelmezés kérdése: milyen dokumentumot, hány példányban, milyen formában kell szolgáltatni. A *nyomtatott dokumentumok digitális formában való összegyűjtése* a kiadóktól körültekintő tárgyalási sorozat eredménye lehet, ám mindenképpen megvalósítandó cél. Ez lenne az egyik pillére a Magyar Elektronikus Könyvtár fejlesztésének. E munkában bizalmi együttműködésre van szükség a könyvtár, a szerzők és a kiadók között amellet, hogy a dokumentumok felhasználhatóságának jogi hátterét is meg kell alkotni.

A második világháborúig a romániai magyarság köteles példányhoz jutott. Anélkül, hogy a határokon túli magyarság könyvekkel való ellátásának eddigi intézményi (OSzK, egyes könyvtárak, egyes kiadók, alapítványok, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Nemzetközi Hungarológiai Központ, akadémiai intézetek stb.) és mozgalmi jellegét fel akarnánk számolni, törekedni fogunk arra, hogy legalább a romániai és a szlovákiai magyar könyvtárak közül egy-egy magyarországi köteles példányt kapjon.

A régóta tervezett *Nemzeti Hangarchívum* létrehozásában a nemzeti könyvtár részfeladatot tud vállalni, de több tekintetben katalizátor szerepet játszhat a törvény tényleges végrehajtása irányában. Ugyanígy a kulturális örökség részét képező *mozgókép-kincs feltárása, nyilvántartása és az adatokról való szolgáltatás* jelentős részben a mi feladatunk, már csak azért is, mert a feladatainkról szóló törvény a nemzeti kulturális örökség megőrzésében a legtágabb értelemben fogalmazza meg az ide tartozó dokumentumok körét.

A könyvtári együttműködés alapját azonban mindenképpen a *Nemzeti Bibliográfia* adja, annak valamennyi ága. Ennek összeállítása, a dokumentumok beszerzése csakis szoros könyvtári, kiadói és nemzetközi együttműködésben képzelhető el. Nagy segítség lenne ezen a téren a már említett módon a *köteles rendszernek a határokon túli magyar könyvtárakra vonatkozó kiterjesztése*. Ezzel párhuzamosan ugyancsak szervezett formában – a mozgalmi és lelkes segítőkészség megnyilvánulásait megtartva – a külföldi hungarikumok gyűjtése is más lehetőséghez jutna. A Nemzeti Bibliográfia olyan kincse az Országos Széchenyi Könyvtárnak, amely alapjául szolgál az *osztott katalógizálási* elképzeléseknek, továbbá egy *Nemzeti Bibliográfiai Adatbázis* megteremtésének is. Az *Országos Dokumentum-nyilvántartó Rendszer, a Nemzeti Bibliográfia, a Könyvek Központi Katalógusának* eddigi cédulaanyaga és a *könyvtárközi kölcsönzési rendszer* együttműködése pedig megkerülhetetlen szükségszerűség.

A megvalósuló egységes és osztott katalógizálási rendszer mellett szükséges egy *általános hazai tezaurusz* felépítése is, amely a metaterű nyilvános fogalomtá-

rakkal együttműködve – megfelelő kontroll mellett – maga is rugalmasan tudna változni az egyes fogalmak valós tartalmi változásai mentén. Az ország európai integrációjával egyidejűleg nekünk is csatlakoznunk kell az európai fogalomtárhoz, és az említett a teaurusz jó tartalmi eleme és alapja lehet ennek.

*A nemzeti könyvtár tudományos műhelyként való működése csakis az említett intézményi körökkel való együttgondolkodás mentén elképzelhető. Kiadványi struktúránk kialakítása, konferenciáink szervezése is a közös programok mentén alakulna. Az egyik alapvető program a Nemzeti Bibliográfiai Adatbank létrehozása lenne. Alapjául a Nemzeti Bibliográfia szolgálna, amelyet a könyvtári és a tudományos intézmények ingyenesen használnának, és kiegészítéseiket (mint a szakmai, illetve helyismereti bibliográfiák összeállítói) ugyancsak ingyenesen adnák a rendszernek. Ezen adatbanknak a része a *hungarikumok nyilvántartása* is, de külön ki kell térni arra a programra, amelyet könyvtárunk jelentős kormányzati támogatással e területen kíván megvalósítani. Kiemelt együttműködő partnereink a külföldi magyar intézetek és magyar tanszékek, a határon túli magyar könyvtárak és néhány külföldi könyvtár. A program tervezésekor a magyar kultúra történelmi kötődéseit tartjuk szem előtt, tehát elsősorban a német, osztrák és olasz könyvtárak közül választanánk olyan partnert, amelynek vélhetően nagyszámú hungarikumait módszeresen feltárnánk.*

A nemzeti könyvtár egy formálisan nem megalakított könyvtörténeti kutató intézetként szeretne működni. Munkatársaink nem főállású kutatók, hanem könyvtárosok, akik a saját állományunk feltárásának munkáját, a törvényben meghatározott feladatokat úgy teljesítik, hogy közben a Kárpát-medence könyvtörténeti múltját tárják fel. A könyvtári és kutató munka mellett természetesen együttműködnek a felsőoktatási, akadémiai és más közgyűteményi kutatóhelyekkel, az egyes részfeladatokat a velük való közös pályázatok keretében végzik el.

Ahogy a bevezetőben szándékolt demagógiával, mindenki számára magától értetődő dolgokat felemlítve egy mondatban összefoglaltam a Nemzeti Könyvtár együttműködési stratégiáját („a törvény betartása”), most befejezül talán hasonlóképpen egyértelmű dolgokat mondanék ki: az előadásomban említett valamennyi témakörrel kapcsolatosan szeretnénk nyilvánosságra hozni az Országos Széchényi Könyvtár stratégiai elképzeléseit (telematikai koncepció, hungarológiai koncepció stb.) Az éves munkatervek és beszámolók mellett hosszabb távú terveinkről is számot szeretnénk adni, és e tervek kialakításába már a megfogalmazott együttműködési szándékunkat demonstrálva szeretnénk bevonni az illetékes szakmai köröket, intézményeket. Reményeink szerint e tervek kialakítása mentén már kialakul vagy megerősödik kapcsolatunk a társintézményekkel, illetve a tervek publikálása után jelentkezik számos együttműködni kívánó partner. A feladat rengeteg, s nem mindent mi tudunk elvégezni a legjobban. Vannak azonban feladatok, amelyeket nekünk kell végrehajtanunk, koordinálnunk, s vannak olyanok is, amelyek megoldásában mi vagyunk a legjobbak. Könyvtáron belül kialakítjuk az együttműködés még hiányzó intézményes formáit, és ezeket a nemzeti könyvtár új szervezeti rendjével együtt ugyancsak nyilvánosságra hozzuk. Legfontosabb azonban, hogy nagyon gyorsan talpára állítsuk a belső egységes információs rendszert, hiszen a már elvégzett munkánkat sem tudjuk nélküle felmutatni, s mert nélküle már senkivel sem tudunk együttműködni. Mindenkiel együtt akarunk dolgozni, aki ezt igényli, és akinek szándékai és tervei hasonlóképpen nyilvánosak, mint a mieink.

Monok István

Megnyitó

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves vendégek!

Nem könnyű feladat ennyi szakember előtt megnyitót mondani egy konferencián. Mindenekelőtt szeretettel köszöntöm önöket Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közgyűlése és lakossága nevében. Szeretném néhány olyan problémára felhívni a tanácskozás figyelmét, amelyeket mi, önkormányzati tisztségviselők, önkormányzati vagy akár országgyűlési képviselők is tapasztalunk ebben a szférában. Nagyon nehéz témákat választott ki ez a tanácskozás: a területfejlesztés, az európai uniós információs és könyvtári szolgáltatások még nagyon újszerű kérdések, és nagyon sok tanácskozás témája lehetnek még.

Mint önök is tudják, 1999. augusztus 31-ével megalakult az Észak-Alföldi régió Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye részvételével.

A megyének az álláspontját is ismeri a közvélemény. Korábban ez a megye egymegyés régióban gondolkodott, később csatlakozott az országos elképzelésekhez, és létrejött ez a hárommegyés régió. A regionális kérdések az állampolgár fejében elég furcsa módon jelennek meg. Nagyon sok ember úgy van vele, hogy fél a régiós felállástól. A magyar ember – tegyük a szívünkre a kezünket – vármegyében tud gondolkodni. A mi régiókon belül is félti a saját kisebb „regiójának”,

a megyének az érdekeit, a kistérségek ezen belül még jobban féltik a saját érdekeiket. És itt kanyarodnék vissza a konferencia témájához: önöknek, könyvtári szakembereknek tudniillik rendkívül nagy szerepük lehet abban, hogy az információszolgáltatással a gondolkodást megváltoztassák. A jövő, az Európai Unió a régiókról szól. Az Európai Unióban való közös munkálkodás csak régiós modellben, régiós formában képzelhető el. És a régiókra épül a finanszírozás is.

Mi lehet mármost a szerepe önöknek, könyvtári szakembereknek a régiós csatlakozás kapcsán? Plusz feladatokat jelenthet önöknek az a dolog, hogy rendszerezzék az anyagokat most már például a nyíregyházi vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Könyvtár számára a régió vonatkozásában. Én nem vagyok könyvtári szakember, ezért kínosan ügyelni fogok rá, hogy könyvtári szakmai kérdésekbe ne menjek bele. De annyit azért tudok, hogy jelenleg a könyvtári hálózatban úgy történik a különböző adatoknak a feldolgozása, hogy ha én besétálok mondjuk a megyei könyvtárba, és kérek egy adatot Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről, azt meg fogom kapni számítógépről pillanatok alatt.

Mi lesz a feladat a régiós működés során? Az, hogy ha besétál a menedzser Nyíregyházán a megyei könyvtárba, és kér valami gazdasági vagy egyéb adatot az Észak-Alföldi régióról, bizony önöknek már azt is szolgáltatniuk kell. Mindemellett persze a kultúrának a hagyományos közvetítése is feladatuk lesz továbbra is. Ne feledkezzem meg arról sem, hogy milyen feladatai lehetnek az államnak, illetve az önkormányzatoknak az önök munkájának a támogatásában. Tegyük a szívünkre a kezünket: a rendszerváltás során kialakult bizonytalan helyzet az önök intézményrendszerének sem használt. Nem használt azért, mert bár kötelező önkormányzati feladatá tette a jogalkotó azt, hogy a könyvtárakat működtetni kell, de az egyéb feladatok: az oktatás, szociális és egészségügyi ellátás mellett az anyagiakban – finoman szólva – nem dúskáló önkormányzatok a kultúrát, a könyvtárat, az információközvetítést nem éppen az első helyre sorolták. Talán nem is azért, mert nem akarják vagy mert nem tisztelik ezt a tevékenységet, hanem azért, mert a szűkös anyagiak mellett nagyon-nagyon nehezen tudnak elboldogulni ezzel a feladattal. Tudjuk nagyon jól, az a szerencse, hogy a könyvtárak hálózati formában működnek. Ez a forma ki tudja küszöbölni azokat a kis vidéki könyvtári hiányosságokat, amelyek a gazdasági nehézségekből fakadnak.

Én azt gondolom, hogy a 2000. évben, az új évezred elején elvárható, hogy ha információt keres a polgár, a diák, a gyerek a vidéki könyvtárakban, hozzá kell jusson. Tudom azt, hogy a megyében, a nagyobb könyvtárainkban már hozzáférhető az Internet, és tudom, hogy a szűkös anyagi lehetőségekhez mérten igyekeznek a könyvtárak a leglényegesebb információkat naprakészen feldolgozni, de azt is tudom, hogy az önök támogatása nagyon-nagyon sok kívánnivalót hagy maga után. Úgy látom, hogy szét kell választani, mi az önök alaptevékenysége, az alapszolgáltatás, és mi az, amit ezen felül elvárnak ettől az intézményhálózattól. Meggyőződésem, hogy az alapszolgáltatás finanszírozása az önkormányzatoknak, az állami szférának elemi kötelessége, mert az önök szerepe az információszolgáltatás jelenlegi világában fokozódik, megnő. Nagyszerű példákra kell itt gondolni, például arra, hogy a könyvtáraknak az elmúlt 10 évben tapasztalt emelkedését nemcsak a könyvtárak nem bírják, hanem az olvasók sem.

A könyvtárnak azonban, ha információhoz akarja juttatni az embereket, akkor is meg kell vennie a könyveket, ha drágák. Mostanában már a különböző pályázatok-

nál, területfejlesztéseknél figyelemmel tudunk lenni a könyvtáraknak a fejlesztéssel kapcsolatos kérdéseire is. Az a véleményem, hogy az alapszolgáltatást mindig biztosítani kell, és azokra a többletekre kell területfejlesztési forrásokat biztosítani a könyvtáraknak, amelyeket tulajdonképpen elváránk ettől az intézményhálózattól.

Hála Istennek a humán szférában általában megszállott emberek dolgoznak, így nem az az ismert tény határozza meg munkavégzésüket, hogy a díjazásuk nem éppen az első kategóriába tartozik. Azt is meg kell, hogy mondjam azonban: vannak dolgok, amelyek pótolják az önök nem megfelelő anyagi megbecsülését. Ilyen az a csodálatos környezet, amelyben dolgoznak: a tudomány, a kultúra és az információ közelében, amit – bevallom – sokszor irigylek a rohanó világban, és nagyon sajnálom, hogy egyre kevesebb ideje van az embernek, hogy a könyvtár csendjében képezze magát.

Amire még fel szeretném hívni a figyelmet: legjobb tudomásom szerint egy európai információs központ kialakítása folyik nálunk a megyei könyvtárban, ahogy más megyékben is. Ez a konferencia alkalmas arra, hogy a kisebb könyvtárak képviselői elvigyék az információkat a kisebb településekre is. Vigyék el tehát az információt, hogy az európai integrációval kapcsolatos kérdésekről bárki informálódhat a megyei könyvtárakban.

És még egy nagyon lényeges dolog: a régiókon kívül statisztikai körzetekben is gondolkodik az európai integráció kapcsán az ország. Nem vagyok a kérdés szakértője, így csak ötletként vetném fel: a statisztikai körzetek adatfeldolgozása megoldható lehet adott esetben talán úgy is, hogy ha a statisztikai körzet mondjuk Vásárosnamény, akkor Vásárosnamény dolgozza fel annak a körzetnek a legjellemzőbb adatait. Magyarul: tehermentesítheti a megyei könyvtárat ebben a kérdésben. Gondolom, az itt jelen lévő, statisztikai kérdésekben szakavatott, Gazda László úr érinteni fogja előadásában ezeket a problémákat.

Befejezésül még néhány dologról szólnék röviden.

Folyamatban van egy revitalizációs pályázat, amelyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma hirdetett meg. Ez az önök intézményrendszerét érinti. Nagyon-nagyon fontosnak tartom, hogy azok a kis vidéki könyvtárak, melyeket ugyancsak önkormányzatok kötelesek működtetni, ám erre gyakran nem képesek a megfelelő színvonalon, vegyenek részt ezekben a pályázatokban, hiszen ezek központi támogatási forrásokat jelenthetnek, és lendíteni tudnak adott esetben a megye, a statisztikai körzet vagy éppen a régió könyvtárai intézményrendszerén.

Nagyon lényeges dolog még, hogy a rendszerváltás utáni kezdeti bizonytalankodást követően – ha nem is intézményesítetten, de a gyakorlatban – megmaradt a megyei könyvtárak szakmai irányító szerepe. És tapasztalatom szerint az a vita is lecsengett már, amely akkor folyt, amikor az állami szféra kereteiből ez a könyvtárhálózat átkerült az önkormányzatokhoz. Úgy látom, az önkormányzatok a nehéz anyagi körülmények mellett is igyekeznek az önök intézményrendszerét megfelelő módon kezelni. Ezt egyébként ez a konferencia is bizonyítja. Kezemben van ez a gyönyörű kis meghívó füzet, és azt látom, itt vannak mind a nagy könyvtárak, mind a kicsi falvak képviselői, és bemutatkoznak, valamilyen módon részt vesznek a konferencia munkájában olyan könyvtárosok is, akik nem főállásban, hanem rész-

munkaidőben vagy tiszteletdíjjal végzik munkájukat. Ezek olyan pozitív tendenciák, amelyeket mindenkor nagy örömmel fogadunk.

Tisztelt hölgyeim és uraim, nem kívánom az önök értékes konferenciájának az idejét rabolni. Nagyon jó munkát kívánok ennek a tanácskozási-sorozatnak Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közgyűlésének nevében. Nagyon örülünk, hogy megtiszteltek bennünket ezzel a konferenciával, hogy a rendezői lehetünk, és már most szeretném megköszönni a konferencia szervezőinek azt az áldozatos munkát, amellyel lehetővé tették, hogy önök itt tanácskozhassanak.

Köszönöm figyelmüket.

Helmeczy László

A kultúra helye a vidékfejlesztésben

Sajnálattal kellett lemondanom arról, hogy ma Önök között lehessenek, de a napi kötelezettségek összetorlódása miatt néha a legfontosabb ügyek kerülnek háttérbe.

A kultúrát, általában a humán tényezőket a vidékfejlesztés alapkérdésének tekintem, mert ez az alapja az emberek közötti kapcsolatoknak, a gazdaság fejlődésének, a természeti környezet fenntartásának, jó szándékú hasznosításának.

Meggyőződésem, hogy a jövő évszázad egyik legfontosabb kérdése a kultúrdiverzitás fenntartása lesz, mint ahogy nélküle a biodiverzitás sem tartható fenn.

A vidékfejlesztés egyik legfontosabb feladata a helyi kultúrák fenntartása, annak a sokszínűségnek a megőrzése, amely tájanként és társadalmi közösségenként változó, egyedi és megismételhetetlen értékeket képes létrehozni. Legyen az építészeti örökség, közösségi hagyomány, viselkedési szokás vagy termelési kultúra.

A helyi identitás megőrzése, a térségenként változó helyi erőforrások feltárása a vidékfejlesztés célja, mert a magyar vidék számára csak az biztosíthat esélyt a nemzetközi versenyben, ha termékeink, szolgáltatásaink európai minőségével, de a magyar táj és a magyar szellem sokszínű arculatának megőrzésével, a helyi sajátosságaink erősítésével állunk helyt.

Ehhez pedig kulturált népesség, hagyományaira büszke fiatalok kell.

Az ország 204 kistérségében készülnek a vidékfejlesztési programok. Kérem önöket, kapcsolódjanak be ebbe a munkába, vegyenek részt a jövőkép kialakításában, a stratégiai tervezésben, biztassák a falvak apraját-nagyját, hogy gondolkozzanak együtt, mert ezek a programok segíthetnek a pénzügyi források megszerzéséhez, de ezek a lakosság által megalkotott fejlesztési programok képezik az alapját a térség hagyományait tiszteletben tartó fejlesztési folyamatnak is.

A vidékfejlesztés célja, hogy olyan életmód alakuljon ki vidéken, hogy minden családnak módja legyen gyermekeit taníttatni, hogy minden falusi iskolához eljusson a kultúra, legyen könyvtár és a könyveket olvasó parasztemberek!

Kérem ehhez a munkához a segítségüket, és bár most nem lehetek jelen, kérem, hogy dolgozzanak együtt a vidék fejlesztésén munkálkodó csapattal.

Szendróné Font Erzsébet

Területfejlesztés és könyvtári rendszer

Arról szeretnék itt és most számot adni, hogy a kulturális tárca, illetve a kulturális intézményhálózat mit tehet és mit tesz a területfejlesztés célkitűzéseinek megvalósításáért. Miután nagyon sok könyvtáros is van a résztvevők között, engedjék meg, hogy felolvassam a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvényben megfogalmazott célokat, s aztán nézzük meg, hogy egyrészt a nyilvános könyvtári ellátásról szóló törvényben, másrészt a könyvtárak mindennapi gyakorlatában ezek a célok vajon tetten érhetők-e.

„A területfejlesztés és területrendezés célja az ország valamennyi térségében a szociális piacgazdaság kiépítésének elősegítése, a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése, az innováció térbeli terjedésének elősegítése, a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítása. Célja továbbá a főváros és a vidék, a városok és a községek, illetve a fejlett és az elmaradott térségek és települések közötti, az életkörülményekben, a gazdasági, a kulturális és az infrastrukturális feltételekben megnyilvánuló jelentős különbségek mérséklése és a további válságterületek kialakulásának megakadályozása a társadalmi esélyegyenlőség biztosítása érdekében. Célja továbbá az ország célszerkezete, településrendszere harmonikus fejlődésének elősegítése, illetve a nemzeti és térségi identitástudat megtartása és erősítése.” (Lásd: az 1996. évi XXI. törvényt.)

E rövid idézet alapján is nyilvánvaló, hogy a könyvtárosok – mindennapi munkájuk végzése során – nemcsak a nyilvános könyvtári ellátásról szóló törvény előírásait teljesítik, hanem a területfejlesztésről szóló törvény célkitűzéseit is segítenek megvalósítani. A magam részéről szeretném, ha a vidékfejlesztési tárca megkapná az általa igényelt milliárdos tételeket a jövő évi költségvetésben. Bízom benne ugyanis, hogy az FVM legalább olyan mértékben támogatja majd a kulturális intézményhálózat fejlesztését, mint amilyen mértékben a kulturális tárca igyekszik támogatni a területfejlesztési célkitűzések elérését a szakmai fejlesztési programokkal.

A területfejlesztés és a könyvtári rendszer kiépítése szétválaszthatatlan. A könyvtárak működése során régóta kiderült már, hogy a könyvtárak csak együttműködve képesek kiszolgálni az olvasók által megfogalmazott igényeket. Ez az együttműködés elsősorban a gyűjteményszervezésben valósulhat meg, abban, hogy tudom azt, hogy egy másik könyvtár milyen gyűjteményt gyarapít, és számítok is rá, és megosztva próbáljuk szolgáltatni a világon megjelent összes dokumentumot és információtermést. Ehhez a vidéki könyvtárakat is el kell látni azokkal a korszerű technikai eszközökkel, amelyekkel gyors kapcsolatot tudnak kialakítani más könyvtárakkal. E célnak pedig meg kellene jelennie a területfejlesztési célok között is.

Amit az alelnök úr az elején megfogalmazott a régiók megalakulásáról és a régióban működő könyvtárak tájékoztatási kötelezettségéről, az nagyon fontos dolog. Ismerve a három megyei könyvtár felkészültségét, úgy gondolom, itt nem fog problémát okozni, hogy bármelyik könyvtár képes legyen a régió egészéről tájé-

kozott. A megyei könyvtárak számára az ehhez szükséges technika már rendelkezésre áll, mert az utóbbi években komoly fejlesztési programokat tudtunk elindítani. A cél természetesen az, hogy a régió bármely könyvtárába toppan is be az a menedzser, a régiónak bármely szegletéről, megtalálja azokat az információkat, amelyekre szüksége van a munkájához. Alelnök úr utalt rá, hogy a rendszerváltozás körül bizony eléggé drámai perceket éltek át a könyvtárak Magyarországon. Több könyvtárt bezártak, szinte az egyik napról a másikra drasztikusan lecsökkent az állománygyarapítási keretösszeg. Voltak olyan könyvtárak, amelyek képtelenek voltak egy kötet friss dokumentumot is beszerezni. Valóban kérdőjeles volt, hogy akkor mi lesz a könyvtári intézményhálózat sorsa. Azt kell mondjam, hogy elsősorban a könyvtárosok összefogásának köszönhetően – és nem véletlen, hogy ez a rendezvény is most az őszi könyvtári hetek keretében és az „Összefogás a könyvtárakért” jelszavával zajlik – lettek a könyvtárak a rendszerváltozás „nagy túlélői”. Ezt ugye Lengyel László fogalmazta meg egy könyvtáros vándorgyűlésen, hogy az értelmiségi rétegből tulajdonképpen a könyvtárosok voltak az egyetlenek, amelyeknek látványosan sikerült összefogniuk, és „hajuknál fogva kihúzniuk magukat” a gödörből.

Ennek az összefogásnak volt köszönhető, hogy nagy beruházásokat sikerült indítani: felépült a Bács-Kiskun megyei könyvtár, az utóbbi években címzett támogatással sikerült kibővíteni a Veszprém megyei és a Jász-Nagykun-Szolnok megyei könyvtárat, elkezdhettük a Pest megyei könyvtár (és levéltár) építését, elindult a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár több mint 2 milliárdos beruházása és rekonstrukciója. Jövőre folytatódhat a sor a Vas megyei könyvtárral és a gödöllői városi könyvtárral. Nagykanizsán már elindult az új városi könyvtár építése, most adtuk át a felújított könyvtárakat Balatonbogláron, Kecelen, Dunakeszin, Bólyon, Kisszálláson, Jászszentlászlón. Ez mind-mind annak köszönhető, hogy a '90-es évek elején a könyvtárosok nem hagyták el ezt a pályát, ottmaradtak a helyükön, és látványosan képesek voltak megértetni a politikával, hogy nem hagyhatják ezt az intézményhálózatot elveszni. Hiszen olyan értékeket őriznek, amelyek nélkül demokratikus jogállam nem alakítható ki semmilyen országban. Ennek volt köszönhető szerintem az is, hogy a könyvtári törvény elfogadására is sor kerülhetett. Ráadásul olyan törvényt sikerült elfogadtatni az országgyűléssel, amellyel Európában is büszkélkedhetünk, s amelyet azóta az EU Bizottság illetékes igazgatósága példaként ajánl más országok számára is.

E törvény lényege szerintem, hogy sikerült kimondani a könyvtárhasználathoz való jogot Magyarországon. Ez a jog az alkotmányból levezethető jogokat garantálja. Nevezetesen az információhoz való hozzájutás jogát, a művelődéshez való jogot, a tudományos kutatáshoz való jogot és a közérdekű adatok megismerésének jogát stb. Tehát a törvény célja az volt, hogy a könyvtárhasználati jog gyakorolható legyen Magyarországon minden állampolgár számára függetlenül attól, hogy hol él. Elmaradott kistérségekben vagy a fővárosban egyaránt. Ahhoz viszont, hogy ezt a jogot gyakorolni is lehessen, kötelezettségeket kellett megfogalmazni az állam és a helyi önkormányzatok számára. Nevezetesen: „az állam és a helyi önkormányzatok feladata, hogy biztosítsák a nyilvános könyvtári ellátás rendszerszerű működését”. Ehhez a törvény garantál bizonyos mennyiségű nyilvános könyvtárat: ezek az országos szakkönyvtárak, az egyetemi könyvtárak, a nemzeti könyvtár, és a tör-

vény kötelezi a megyei önkormányzatokat arra, hogy fenntartsanak nyilvános könyvtárat.

A települési önkormányzatok esetében ezt a kötelezettséget nem lehetett kimondani, mert az önkormányzati törvény ezt nem tette lehetővé. Nem is lett volna célszerű egyébként kimondani, hiszen az önkormányzatok többsége jelenleg nem képes könyvtárt fenntartani. A törvény tehát úgy szól, hogy a települési önkormányzat köteles a lakosai számára a nyilvános könyvtári szolgáltatás elérhetőségét biztosítani. Ezt a települési önkormányzat vagy könyvtárfenntartással, önállóan vagy más önkormányzattal társulva teheti meg, vagy pedig a törvény szerint meg kell hogy rendelje a lakosai számára ezt a szolgáltatást egy nyilvános könyvtártól. Ennek a szolgáltatás megrendelésnek rengetegféle változata lehetséges. A cél az lenne természetesen, hogy minden településen legyen olyan könyvtár, amely megfelelő technikai eszközök segítségével képes közvetíteni a nagy országos könyvtárak szolgáltatásait is.

A törvény alapján tehát minden képviselő-testületnek át kell gondolnia ezt a kérdést. Ha nem képesek könyvtárt fenntartani, akkor meg kell mondaniuk a lakosaiknak, hogy ugyan jogotok van a könyvtárhasználatra, de nekünk most nincs ennyi pénzünk, de azt a központi normatív támogatást, amit erre kapunk, odaadjuk a városi könyvtárnak vagy a megyei könyvtárnak, vagy a nem tudom melyik könyvtárnak és ti „be vagytok oda fizetve”, használjátok annak a szolgáltatásait, gyűjteményét. Ezt nagyon kevés önkormányzat, képviselőtestület meri kimondani egyébként (mert a könyvtárak fenntartása bármely község költségvetésében is olyannyira minimális összeg, hogy nehezen indokolható, miért pont erre nem jut pénz, másrészt pedig rögtön felmerülne a lakosokban a kérdés, hogy hát milyen közszolgáltatást kapunk mi, ha már egy kis könyvtárt se, ahol legalább a napilapokat meg lehetne nézni). Inkább azt mondják az önkormányzatok, hogy mi fenntartunk könyvtárt. Csakhogy ezeknek a könyvtáraknak a többsége messze nem valósítja meg azokat a követelményeket, amelyeket teljesítenie kellene. Azt gondolom, hogy nagyon hosszú folyamat elején vagyunk, amíg minden településen tisztázzák ezt a kérdést. A minisztérium természetesen csak azt teheti, hogy ösztönzi az önkormányzatokat, hogy tartsatok fenn könyvtárt, illetve kéri: hogy merd bevallani, hogy nem vagy képes könyvtárt fenntartani és akkor megpróbálunk segíteni.

Most el kell készítenünk a nyilvános könyvtárak jegyzékét, ez hamarosan meg fog jelenni a közlönyben. A jegyzék mobil, tehát aki most nem kerül fel rá, nem kell megijednie, bármikor fel lehet kerülni erre a jegyzékre. Ennek elkészültével év végére el tudom készíteni azt a térképet, amely kimutatja a könyvtári ellátás fehér foltjait Magyarországon. Nincs kétségem afelől, hogy ez a fehér folt megegyezik majd a területfejlesztési szakemberek által készített fehér foltokkal. Legalábbis nagy mértékben lefedi ugyanazokat a területeket. Ha ez elkészül, akkor azt kell végiggondolnunk, hogy milyen módon tudunk segíteni a feladatellátásban, meg kell néznünk például, hogy melyik megyei vagy városi könyvtárban kellene mozgókönyvtári hálózatot beindítani.

Szeretném bejelenteni, hogy a közművelődési revitalizációs program folytatódni fog jövőre is (már 200 millió forinttal) és – miniszter úr szóbeli ígérete alapján – külön 100 millió forinttal elindíthatjuk a könyvtári revitalizációs programot is. E keretből várhatóan azokat a településeket tudjuk majd támogatni, ahol létezett régen kiskönyvtár, van gyűjtemény, csak mondjuk évek óta nem tudnak szerzemé-

nyezni, nem tudják kinyitni ezt a könyvtárt, mert se fűteni, se világítani nem tudnak. De ha van szándék a képviselő-testületben, ha szeretnék ezt megfelelő szakmai színvonalon működtetni, akkor lehetőségük lesz pályázni az újraindításra. Az érdekeltségnövelő támogatásnak is van egy része, amit külön felzárkóztató programként indítunk. Erre azok pályázhatnak, akik az egy lakosra jutó országos átlagnál kevesebbet költöttek állománygyarapításra (igaz, hogy ez sem működik „saját erő” nélkül, nekik is le kell tenni hozzá azt a részt, amihez mi hozzá tudunk járulni). Folytatódni fog a „Könyvtárpártoló Önkormányzat” cím elnyerésére kiírt pályázatunk is.

Úgy gondolom, hogy körülbelül 10 év múlva juthatunk el oda, hogy a könyvtári rendszert valóban működőképesé tettük. Tehát kb. ennyi idő kell ahhoz szerintem, hogy azok a könyvtárak, amelyek a könyvtári rendszer tagjai, és már teljesítik a törvényben előírt alapkövetelményeket (tehát mindenki által használhatók és megközelíthetők, könyvtári szakembert alkalmaznak, kizárólag könyvtári szolgáltatásra alkalmas helyiséggel (is) rendelkeznek, használóiuk számára megfelelő időpontban tartanak nyitva, és ellátják azokat az alapfeladatokat, amelyeket a törvényben rögzítettünk). A szakárca kezelésében lévő fejlesztési forrásokat ezért elsősorban azoknak a könyvtáraknak kell juttatnunk, amelyek a jegyzékben majd szerepelnek.

Azokon a településeken, ahonnan nem kerül fel könyvtár a jegyzékre, ún. felzárkóztató programot is szeretnénk indítani. Ehhez például a Vidékfejlesztési Minisztériummal „gyümölcsözőbb” kapcsolatot kellene kialakítanunk. Én bízom abban, hogy Önök itt a megyékben és a régiókban a területfejlesztés kérdéseit nálam sokkal konkrétan és eredményesebben élik meg. Én egyelőre azt látom, hogy a különböző tárcáknál nagyon szétesik ez az egész. Bár a kulturális miniszternek sok kérdésben véleményezési joga van, ez a gyakorlatban úgy zajlik, hogy a céljellegű decentralizált előirányzatokra beadott kis pályázatokat a területfejlesztési tanácsok elküldik hozzánk véleményezésre. Teljesen evidens, hogy minden pályázatra azt írom: messzemenően kérjük szépen támogatni, mert e nélkül a kis könyvtár nélkül ez a régió soha nem fog bejutni Európába. De hogy mi lesz a pályázat sorsa, arról, sajnos, visszajelzést nem kapunk. Ez a véleményeztetés tehát így teljesen formális és felesleges. Az oktatási minisztérium már leadta ezt a jogkört a megyei közoktatási alapítványoknak. Én többször kezdeményeztem már, hogy részünkről a megyei könyvtárakat vonják be ebbe a feladatba. Mert azt gondolom, hogy nálamnál sokkal jobban ismerik a megyei könyvtár munkatársai a megyében működő könyvtárak helyzetét. Az lenne a legjobb természetesen, ha a területfejlesztési tanácsok – legalább tanácskozási joggal – a megbeszéléseikre is meghívnák a megyei könyvtárak igazgatóit. Mert nemcsak ezzel a pályázati rendszerrel van baj szerintem, hanem a területfejlesztési koncepciók elkészítésével is. Ezeket is megkapjuk ugyanis véleményezésre. Úgy látom, hogy ezek a koncepciók „egy kaptafára” készülnek. Eleinte még leírtam, hogy túl általánosak, bölcs dolog lenne, ha konkrétan megneveznék azokat a megyében fellelhető kulturális és a szellemi kincseket, amelyeket meg akarnak őrizni és fejleszteni szeretnének, amelyek pl. a turisztika szempontjából vonzóvá tehetik az adott területet. Jó lenne, ha megneveznék azokat az intézményeket, amelyek konkrét feladatokat kaphatnak a területfejlesztésben, sőt kötelesek abban részt venni. Az az igazság, hogy ezekben a koncepciókban például sehol nem lelem fel a megyei könyvtárak helyismereti anyagaiban őrzött

fantasztikus tudást és információt. Egyszerűen nem értem, hogy miért nem vonják be ebbe a munkába a megyét évtizedek óta járó és ismerő könyvtárosokat, akik konkrétummal, tartalommal tudnák megtölteni ezeket a koncepciókat. Lehet, hogy ezek az anyagok megfelelnek az európai uniós elvárásoknak, de nem hiszem, hogy közelebb visznek bennünket a területfejlesztési törvényben felsorolt célok megvalósításához. Ezeknek a koncepcióknak készülnek majd alprogramjai, reménykedem benne, hogy a könyvtárosok tudását legalább ezeknél felhasználják majd. A könyvtáraknak és a könyvtárosoknak mostanában az a legnagyobb tragédiájuk, hogy sem a politikusok, sem a döntéshozók nem tudják, milyen fantasztikus fejlődésen mentek keresztül az utóbbi években, és ilyen sokféle feladatot el lehetne készíttetni velük.

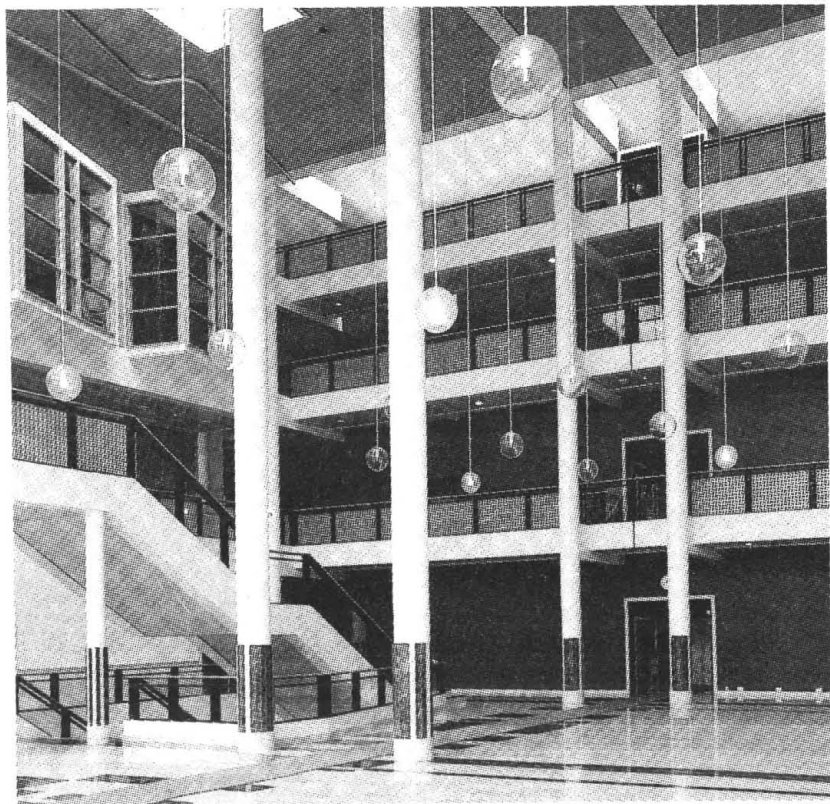
A minisztériumokban dolgozók, ha meg akarnak valamit valósítani, általában azzal kerülnek szembe, hogy nincs kapcsolatuk a vidékkel, nem tudják, kit hívjanak fel, kit kérdezzenek meg az adott témáról. Én könnyű helyzetben vagyok, mert a megyei könyvtárak, a városi könyvtárak és községi könyvtárak rendszerben, hálózatban működnek, képesek információt felhozni, közvetíteni – pillanatokon belül – a központi igazgatás számára. Más minisztériumok, pl. a Külügyminisztérium most kezd tapogatózni (hová helyezhetné el pl. az EU- anyagokat). Attól félek – és látok ilyen kezdeményezéseket –, hogy új intézményeket alakítanak ki Magyarországon olyan feladatokra, amelyeket például a könyvtárak is el tudnának látni. És hiába mondja a kulturális tárca, hiába mondják a könyvtárosok, iszonyatos pénzeket dobálnak ki az ablakon. A könyvtárak meg tovább nyomorognak, a kulturális tárca pénzeiből pedig alapvető dolgokat nem tudunk fejleszteni. Lehetne pedig közösen is, hiszen a cél közös: lakható és humánus vidéki Magyarországot teremteni.

Bariczné Rózsa Mária

Hozzászólás

Mindenekelőtt az Európai Bizottság Magyarországi Delegációjának nevében szeretném Önöket köszönteni, és tolmácsolni Önöknek Michael Lake nagykövet úr üdvözlését, és elnézést kérni Erhardt Jadtke tanácsos úr nevében, aki külföldi elfoglaltsága miatt nem tud részt venni a mai rendezvényen.

Ugyanakkor szeretettel köszöntöm Önöket a Magyar Könyvtárosok Egyesületének nevében is, amely idén, nem először, az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel együtt szervezi az „Összefogás a könyvtárakért” elnevezésű rendezvénysorozatot. Talán valamennyien tudják, hogy ez a rendezvénysorozat 1995-ben indult, és azóta minden évben nagy sikerű rendezvények, konferenciák szervezésével hoz életet, hoz új fényt a magyar könyvtári életbe, ha mondhatom ezt. Hiszen szerte az országban megmozdul ilyenkor a szakma, és – az idei év is bizonyítja – a rádiótól, a tv-től kezdve az írott sajtóig mindenütt a könyvtárakról lehet hallani. Azt hiszem, ennek csak örülhetünk. Az idei rendezvénysorozat október 3-án, vasárnap délután kezdődött egy rádiós rendezvénnyel, amikor a Magyar Rádió márványtermében a szakma képviselői, vezetői beszélgethettek a minisztérium szakembereivel, illetve minden érdeklődő állampolgárral, aki a helyszínen vagy tele-

fonon keresztül fölöttette a kérdéseit. Egy óráig tartott körülbelül, de azt hiszem, nagyon fontos dolgok hangzottak ott el. Aztán a nyitórendezvényre október 4-én, hétfőn a veszprémi megyei könyvtárban került sor, ahol az együttműködés, a minőségi könyvtár és a minőségi könyvtári szolgáltatások jegyében, témájában tanácskoztak a meghívottak.

Azt hiszem, ez a három kulcsszó nagyon jól összecseng a mai konferenciának a kulcsszavaival: a regionális fejlesztéssel, az európai integrációval és a könyvtárakkal. Alelnök úr említette, hogy a területfejlesztés, illetve az uniós csatlakozás plusz feladatokat ró a magyar könyvtárügyre. Én a délutáni előadásomban arról szeretnék majd beszélni, hogy az Európai Bizottság, illetve a Magyar Könyvtárosok Egyesülete hogyan próbálja segíteni vagy elősegíteni a könyvtáraknak az ilyen jellegű tevékenységét, bekapcsolódását a magyarországi integráció folyamatába.

Hiszem azt, hogy a magyar könyvtárügy a maga infrastrukturális felkészültségével, a szellemi kapacitásával, a nyitottságával és az együttműködésre való hajlammal aktív részese lehet Magyarország uniós csatlakozásának.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében kívánok mindenkinek jó tárgyalást, jó tanácskozást, és remélem, hasznos tapasztalatokkal fognak távozni innen. -

Köszönöm.

Koreny Ágnes

„...a szegények mindig veletek lesznek¹”

(Információs menedzserek és/vagy szociális munkások)

A „Könyvtárak a kirekesztés ellen” című nemzetközi program 1999. június 2-án, Budapesten tartott konferenciáján már szóban jeleztem, most írásban is szeretném egyértelművé tenni javaslatomat, mely szerint az alapvető célokkal mélységesen egyetértve és nem a szavakon lovagolva, hasznosabb, nagyobb mozgósító erővel bíró lenne, ha ez a nemzetközi együttműködés, az erőfeszítések sora nem valami ellen, hanem *valami érdekében* hívná fel az érintettek figyelmét. Már csak azért is, mert a mai magyar társadalomban talán csak az egyházi intézmények mondhatók nyitottabbnak közkönyvtárainknál. A helyben olvasás – a törvény szellemében – ingyenes, *elvileg* mindenki számára hozzáférhetőek könyvtáraink!

Az előző két konferencián az Országos Széchényi Könyvtár ilyen irányú tevékenységét (továbbképző tanfolyamok, konferenciák szervezése, kiadványok szerkesztése, megjelentetése stb.) ismertettem röviden. Most egy országos méretű, felderítő jellegű vizsgálódás eredményeiről szeretnék számot adni.

1999 szeptember elején körkérdest intéztünk 19 megyei könyvtár igazgatójához és a Főváros Szabó Ervin Könyvtár főigazgatójához:

1) *Hogyan tapasztalják Önök (Ön és közvetlen munkatársai), változott-e lényegesen a hazai közkönyvtárak (megyei, városi, községi könyvtárak) szociális funkciója az utóbbi évtizedben? (A megfelelő válasz aláhúzendő!)*

- a) Lényeges változás nem történt.
- b) Ma a helyzet rosszabb, mint 10 évvel korábban. (Kevesebb pénz és energia jut az ilyenfajta munkára.)
- c) Határozottan javult a helyzet, szolgáltatásaink köre bővült.

2) Kérem fejtse ki, illusztrálja néhány mondatban a fentiekben jelzett véleményét!

Húsz levelünkre 16, tehát több mint kétharmados arányú tartalmas, jól értékelhető, a részletekkel is differenciáltan foglalkozó válasz érkezett². Beszámolómm gerincét az említett 16 levél összegzése alkotja. Vagyis leginkább helyzetjelentést, saját tapasztalatokkal és némi töprengéssel kiegészítve kap most kézhez az olvasó.

A válaszok árnyalt bemutatása előtt villantsuk fel a legkarakteresebb összképet! Hogyan ítélik meg közvetlenül a terepen, az olvasókkal foglalkozó kollégák: van-e jól érzékelhető változás könyvtáraink ilyen irányú szolgáltatásai terén az utóbbi évtizedre visszatekintve?

1 Máté 26. 11.

2 Ezúton is hálásan köszönöm a későbbiekben név szerint felsorolandó minden kedves kolleginának és kollegának, hogy fáradozásuk nyomán kísérletet tehetek egy vázlatos összkép felrajzolására a közkönyvtárak szociális funkciójáról.

Az ilyen jellegű szolgáltatások romlását, a szociális funkcióra fordítható pénz és energia csökkenését érzékelték 9 megyeszékhelyen (Budapest, Debrecen, Győr, Kaposvár, Miskolc, Salgótarján, Szekszárd, Szolnok, Veszprém). A helyzetet lényegében változatlanok ítélték 4 megyei könyvtárban: Szegeden, Székesfehérvárott, Szentendrén és Tatabányán. 3 megyei könyvtár tudott – bár nem egyértelműen – a szolgáltatások bővüléséről, a javulás jeleiről beszámolni (Békéscsaba, Szekszárd, Szombathely). Amint a zárójeles felsorolásból már kitetszik, Elekes Eduárdné (Szekszárd) az átlagosnál is differenciáltabban fogalmazott, és egyszerre ítélte mindkét állítást (romlás és javulás) igaznak: bizonyos területeken a visszalépés, más tekintetben viszont a gazdagodás, a bővülés példáit sorolta. Kiss Gábor kedves zalaegerszegi kollégánk lényegében ugyanezt tette (jó és rossz példákat sorolt) állásfoglalás, minősítés nélkül, s inkább a változások sorát hangsúlyozta. Vagyis a romlás (9) és stagnálás (4) szavazatával áll szemben a többnyire pozitív mérleget megvonók, de a negatívumokat is számba vevők kis csoportja (3).

Sikereink

Amint Pallósiné Toldi Márta (Szombathely) írja, jól érzékelhetően erősödött a könyvtárak szociális funkciója iránti igények együttese, s a könyvtárosok „*nem csupán kényszerből, hanem meggyőződésből is*” igyekeztek válaszolni ezekre a kihívásokra. Korábban is foglalkoztak már öregekkel, betegekkel, mozgássérültekkel, de a hajléktalanok, munkanélküliek növekvő számú jelenléte akarva-akaratlanul befolyásolja a gyűjteményfejlesztés szempontjai mellett a könyvtárosok „viselkedés-repertoárját” is.

Békéscsabáról Litauszky Györgyné válaszában egy sor negatívum mellett (bizonytalan kimenetelű pályázatok függvénye a hangoskönyvek gyarapítása, a házhozszállítás; a liftet pénzügyi okok miatt nem lehet használni stb.) mégis a fejlődés mozzanatait látja dominánsnak: bővült a pályázati források száma, jogsegélyszolgálatot szerveztek, képzési és továbbképzési programokba kapcsolódtak be a munkanélküliek megsegítése érdekében, s az értelmi fogyatékosok számára rendszeresen tartanak könyvtári foglalkozásokat.

Hasonló pozitív hírek érkeztek (a negatív tendenciák felsorolása után) Szekszárdról is, ahol külön tájékoztató pont szolgálja az állásajánlatokról, tanfolyamokról, a pályázati lehetőségekről, illetve az uniós csatlakozási esélyekről tudakozódókat, továbbá kedvező változások történtek a nyelvi, etnikai kisebbségek könyvtári ellátásában is.

Ugyanakkor kötelességünk – a válaszlevél hiányában is – külön említést tenni a Kecskeméti 1996-ban felépült új megyei könyvtár jól érzékelhető ilyen irányú szolgáltatásainak bővüléséről.

Lényeges változás nem történt...

...választák négy megyei könyvtárból: Komlói József Székesfehérvárról, Mlakár Erzsébet Tatabányáról, Molnár Mária Szegedről és Ságváriné Nincsevics Klára Szentendréről. Egybehangozón a segítségre, a „pozitív diszkriminációra”

szorulóknak számának jól látható gyarapodásáról tudósítanak, miközben az épületek adottságai a kerekesszékekhez kötötteket többnyire eleve meggátolják a könyvtárhasználatban.

A könyvtárosok többsége képzetlen „hályogkovácsként”, nagy empátiával, de egyre fásultabban végzi az intézményen belüli „szociális munkát”. Amint Molnár Mária, aki egyébként a vakok és gyengénlátók könyvtári szolgálatát mintaszerűen végzi, írja: nagy szükség lenne a szupervízió megszervezésére, hogy a fájdalmasan nyomasztó élményeket kollégáink a szakemberekkel megoszthassák, s netán alkalmanként még ötleteket, tanácsokat is kaphassanak.

A látszólagos „állóvízben” két újszerű mozzanatot kell kiemelnünk. Komlósi József (Székesfehérvár) a Fejér Megyei Cigány Szövetséghez kihelyezett jelentős könyvvállományról tudósít, Mlakár Erzsébet (Tatabánya) pedig a nappali tagozatos felsőoktatásban tanulók tankönyvek iránti növekvő igényét teszi szóvá. (Az egyre drágább oktatási segédleteket mind kevesebben tudják megvenni!) Súlyos paradoxon! Főiskolai, egyetemi hallgatók! Ki merné őket kirekesztett, megbélyegzett csoportnak, rétegnak nevezni? Mégis mind többen fordulnak közülük is segítségért a könyvtárosokhoz.

Itt álljunk meg egyetlen pillanatra! Az elmúlt évtized legörvendetesebb változása éppen a közép- és felsőoktatásba kerülők arányának jelentős mértékű növekedése. Miközben a könyvtári kapacitások inkább stagnáltak, a feszültség ezen a síkon ugyancsak erősödött. Rendhagyó módon válaszol Ságváriné Nincsevics Klára Szentendréről. A helyzetet változatlanul minősítette ugyan, de az indoklás szinte kizárólag negatív mozzanatokot tartalmaz: pénz hiányában könyveket nem szállítanak házhoz, hangoskönyveket nem vásárolnak, a fiókkönyvtárakat felszámolták, a nemzetiségek könyvellátása romlott.

A helyzet rosszabb, mint 10 évvel korábban

A válaszolók több mint fele (8 megyei könyvtár és a főváros központi könyvtárának szakreferense) egybehangzóan vallja a fenti állítást igaznak. Érveik szerint nem csupán az ilyen jellegű igények száma emelkedik folyamatosan, de ezzel egyidőben a létszámleépítések (egy könyvtárosra több olvasó jut), a növekvő anyagi gondok, illetve az új szolgáltatási technológiák (adatbázisok kezelése, Internet-használat) elsajátítása szintén jelentős többlet-órákat von el az amúgy is túlterhelt könyvtárosok idejéből (Gellér Ferencné).

Többen a fentiek eredményeként már nem csupán a szociális funkció háttérbe szorulását, hanem az alapfeladatok ellátásának biztonságát is féltik (Köpflerné Szeles Judit). A legtöbb könyvtár eleve alkalmatlan a mozgássérültek (kerekesszékekhez kötöttek) fogadására. Tegyük gyorsan hozzá: sok esetben elegendő lenne egyetlen kapaszkodó korlát felszerelése, ami nem lehet pénzügyi kérdés!

A korábban jól szervezett hangoskönyv-ellátás utánpótlása akadozik, ha pedig nincs friss kínálat, akkor a vakok és gyengénlátók érdeklődése ugyancsak megcsappan. A nehéz körülmények között élők (munkanélküliek, hajléktalanok) főként a téli hónapokban jelentkeznek könyvtárainkban, amikor a közép- és felsőoktatás oldaláról is a legnagyobb a terhelés.

Vagyis mind többen fogalmazzák meg, hogy a korábbi, a szó nemes értelmében vett, a teljes emberre irányuló szolgálat ma egyre inkább az információszolgáltatásra szűkül le (Oltai Judit). A főként időseket, a kulcsos gyerekeket, a csellengő kamaszokat, a munkanélkülieket, a magányos kismamákat jellemzi a meghitt beszélgetések iránti igény, de manapság az információéhes fiatalok mögött rendszerint háttérbe szorulnak. Ezzel együtt, ha csökkenő számban is, de sok helyen működnek még a nyugdíjas, a gyermek- és kismamaklubok, szerveznek olvasótáborokat és jogsegélyszolgálatot, többen kiemelik a cigánytanulók és egyéb hátrányos helyzetű rétegek számára rendezett programjaikat. Az igények és a lehetőségek közötti növekvő feszültségek ellenére a könyvtárosok hivatástudatának, elkötelezettségének, empátiájának eredményeként nem csupán „információs menedzserek”, de egyidejűleg a segítő kapcsolatot megjelenítő, a másik embert megérteni és szolgálni tudó kollégáink is dolgoznak ma még – időnként már-már szociális munkásként – könyvtárainkban.

E sorok írója a válaszolóik jelentős részével egyetértésben vallja, hogy már az alapképzésben, majd a továbbképzés rendszerében kellene helyet kapnia a probléma iránti érzékenység kialakításának, a speciális segítő attitűdök és eljárások átadásának, hogy ne folytatódhasson az anyagi, a társadalmi és kulturális egyenlőtlenségek manapság jól látható növekedése.

Hiszen elveink szerint a könyvtárak is részei a társadalmi kohéziót, az összetartozás tudatát erősítő intézményrendszereknek, éppen nyitottságuk, a mindenfajta kirekesztést elutasító, a mindenkor velünk együttlévő szegények, szellemi, fizikai, anyagi, érzelmi hátrányokkal küszködők iránti szolidaritást – a 2000 éve született ácsmester szavaira emlékezve – sokkal inkább vállaló célrendszerük okán.

A fenti összegzésből bizonyára egyértelművé vált: segítőkész, tanulni és tenni vágyó könyvtárosok százai, ezrei várják, hogy költségvetési vagy pályázati támogatásokat elnyerve (például a BIBLEX-programból) mind több idővel, energiával, dokumentummal szolgálhassák a rászorulókat; az épületeket, a lifteket, a „szellemi és fizikai kapaszkodó korlátokat” pedig egyre használhatóbb állapotba hozzassák.

Nagy Attila

Az 51. frankfurti könyvvásárról – mozaikszerűen

A nemzetközi könyvvásárt ebben az esztendőben október 13-a és 18-a között rendezték meg Frankfurt am Mainban, Hessen tartomány fővárosában (600.000 lakos).

Az idén ez az esemény azért volt rendkívüli számunkra – egyébként mindig az, méretei és a résztvevők óriási száma miatt –, mert először lehetett díszvendég (Gastland) Magyarország, vagyis különleges figyelmet szenteltek hazánknak a világ legnagyobb könyves seregszemléjén.

Az eseményt követően a Börsenblatt, a német könyvkereskedők szövetségének lapja „Nagy tapsot aratott a bemutató” címmel négy, fotókkal illusztrált oldalt szentelt Magyarország frankfurti szereplésének. A tudósító, Alexander Schmitz így kezdi beszámolóját:

»Jött egy Frankfurt-újonc, és könnyedén meghódította a vásár német vendéglátóinak szívét és elméjét: a néhai keleti tömb országai közül elsőként lett a könyvvásár központi témája Magyarország; Bartók és Liszt, az Akadémiát alapító Széchenyi gróf (Konrád György: „Őt tartjuk a legnagyobb magyarnak”), Déry Tibor, Kertész Imre, Lukács György és az (eredetileg a Friedmann Ernő nevet viselő) fotográfus, Robert Capa éppen 1000 esztendőős hazája – ez a Magyarország bravúrosan mutatkozott be.« (Viel Applaus für die Premiere. 84. sz. 1999. október 22., 32–35. oldal)

Erre nemigen lehet azt mondani, egy elfogult hazai véleményről van szó, legfeljebb azt, hogy a szerző kissé elvetette a sulykot – de ebben az esetben nagyon rosszindulatúak és igazságtalanok lennénk.

E bevezető (Auftakt) után, melyet követően talán megfelelő hangulatba került a nyájas (könyvtáros) olvasó – vagy netán most lapozott a következő íráshoz –, ideje magáról a könyvvásárról beszámolnunk, hiszen az ott látottak, hallottak és tapasztaltak igen tanulságosak voltak, és némelyik esemény élményszámba ment.

Be kell mindjárt az elején vallanunk, hogy a következőkben a könyvvásár igencsak szűk „keresztmetszetű” képét tudjuk közvetíteni, hiszen e sorok írója a közel hat nap alatt szinte kizárólag a Könyvkereskedők és Könyvtárosok Nemzetközi Központjában (International Booksellers and Librarians Centre = IBLC) tartózkodott az MTA Könyvtárának képviselőjében, és csak rövid időre jutott el egyik-másik kiállítási csarnokba; ezért gondoljuk, hogy beszámolómk csupán mozaikszerű lehet, egyéni benyomásokat rögzíthet.

Minden kezdet nehéz...

Ha visszagondolok arra a napra, amikor a magyar könyvtárosok frankfurti részvétele először került szóba, még most is hihetetlennek tűnik, hogy létrejött ez az utazás, elkészültek a szakmai egyesületeket és a könyvtárakat bemutató kiállítási,

tájékoztató anyagok, továbbá hogy ezek eljutottak Frankfurtba, és valami csoda folytán a kollégák kiutaztatására is jutott pénz valahonnan; az ottani előadások, bemutatók jól sikerültek, és viszonylag sok érdeklődő kereste fel a szakmai rendezvényeket.

Amikor 1998 novemberében a rendkívül energikus dr. Andreas J. Werner, az IBLC megszervezője és gazdája („civilben” a frankfurti városi és egyetemi könyvtár osztályvezetője) elképzeléseivel, az eddigi díszvendégek gyarlóságainak tapasztalataival és a helyszínt ábrázoló alaprajzzal megjelent a Magyar Könyvtárosok Egyesületében, és elmondta, mi mindent gondol a tizenegy hónap múlva megrendezendő eseményekről, mit tud nyújtani a szervező a díszvendég-státuszú résztvevőnek technikailag, mit kellene most azonnal tennie a magyar könyvtáros-társadalomnak (programok, információk, PR-tevékenység stb.), az volt az első benyomásom, képtelenség mindezt ilyen rövid idő alatt megszervezni.

Már most le szeretném szögezni: a magyar könyvtárak részvételének megszervezését Vajda Erik, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének alelnöke végezte el egyszemélyben (a szervezést, koordinálást, levelezést – idegeskedést – stb.), ő szította el a szakmai belépőket, a tiszteletjegyeket stb., a helyszínen azután sajátkezűleg is „módjában állt” ténykednie az installációban, tájékoztatásban (és a lebontásban is). A kultuszminisztériumot is megilleti persze az elismerés, hiszen a legmegfelelőbb személyre bízta a feladatot, és anyagi forrásokat is adott hozzá. (Az már csak az okvetlenkedők tennék hozzá, hogy többen talán kevesebb „örület” árán oldhatták volna meg ezt a feladatot.) Meg kell említenünk még Teveli Judit nevét is, aki a Frankfurt '99 Kht. képviselőjeként mint összekötő és szervező is sokat tett az ügyért.

A méretekről...

Frankfurt am Main (a továbbiakban e Felső-Tisza nagyságú – és hímnemű, mint a Tisza! – folyó nevét mellőzni fogjuk a város említésekor) a repülőtérén mutatkozik be először az utazónak: olyan óriási, hogy öt repülőtérből áll, és olyan nagy, hogy Seremetyevo (pardon!) is legalább háromszor elférne benne. Külön villamos, a Skyline közlekedik a bel- és külföldi járatokat indító/fogadó terminálok között. (Magasvasútként az első emeleten célszerű keresni a végállomását: ezzel sok időt megtakaríthat a magyar.)

A repülőtér után a belváros felhőkarcolói is lenyűgözően nagyok és számosak, mindjárt a Buchmesse – a következőkben inkább könyvvásárként emlegetjük majd – bejáratánál is magaslik egy ceruzaformájú, legalább ötven emeletes épület.

A könyvvásár idén tíz csarnokot foglalt el. Ha jól emlékszem, szinte minden csarnok három emeletes – a 3. csarnok, ahol a magyar kiállítók kaptak helyet, csak földszintes. Alapterületük futballpályányi, és minden szinten kiállítók százai helyezkedtek el számtalan utcát képezve.

A csarnokokat hosszanti irányban haladva az első emelet magasságában többnyire alumínium- és üvegfolyosók kötik össze, két oldalán egy-egy mozgójárdával, amelynek jobb oldalán áll a fáradt/türelmes látogató, baloldalán vágat a sietősebbje.

Aki a földön szeretett járni, és nem óhajtott eltévedni, annak a bejáratától percenként induló minibuszok (*Pendel- avagy shuttle bus*) álltak a rendelkezésére, ame-

lyek a bejárattól a messzi 9. és 10. csarnokig szállították a nyughatatlan vagy dolgára igyekvő kiállítókat reggeltől estig.

A méretekről még annyit, hogy 6800 egyéni, 80 nemzeti és kollektív kiállító szerepelt Frakfurtban, 180.000 négyzetméteren 100 ország 360.000 könyvét és elektronikus termékét mutatták be, és 11000 újságíró akkreditáltak.

Reggeltől estig hömpölygött a soknyelvű tömeg a csarnokokban, a csarnokok szintjeit összekötő mozgólépcsőkön, a kiállítók között, a rengeteg kávézóban, étteremben és a csarnokok melletti lakókocsi-büfék mellett. A vásárban van élelmiszerbolt, posta, utazási iroda stb., és a gyorsvasútnak is van megállója itt. (Az idősebbek gondoljanak egy régi pesti válogatott mérkőzés utáni tömegre a Versey utcában, a fiatalabbak a Deák téri metróállomásra, amikor az egyik mozgólépcsőt javítják: nagyjából ez a kép fogad bennünket egy hétig mindenütt a vásár területén.)

Könyvtárosok egymás között – a könyvtáros-központban

A 9. csarnok második emeletén (H 9.2), több kiállító országtól körülveve kapott helyet az ún. könyvtáros-központ (IBLC), amelyben a díszvendég magyarokon kívül az amerikai (AARL), az osztrák (VÖBB) és a svájci könyvtárosegyesület, könyvtárak (pl. a frankfurti városi és egyetemi könyvtár), néhány könyvtárellátó cég (Casalini Libri, Erasmus, Swets stb.), a szakmánkhoz kapcsolódó technikák képviselői (pl. 3M, Dynix, Ex Libris etc.) és egy szakkönyvkiállítás kapott helyet.

A bejáratnál elhelyezett referenzpultnál a városi és egyetemi könyvtár munkatársai látták el a szolgálatot. (Tudták, hogy a frankfurti StUB munkatársai készítik a német nyelv- és irodalomtudomány éves kurrens szakkibliográfiáját?) A pulton az ingyenes tájékoztató anyagok garmadája és a napi programok sokszorosított lapjai. A közelben jól olvashatóan a programok hirdetőtáblája.

A területhez tartozott még egy kis előadó pulpitussal, mikrofonnal és vetítővel, valamint egy apró büfé a hozzá tartozó asztalokkal és székekkel.

A magyar „kolónia” tagjai a szakmai egyesületeket (a Magyar Könyvtárosok Egyesületét, az Információs és Könyvtári Szövetséget, a Magyar Periodika-kört), a nemzeti könyvtárat (OSZK), az Országos Idegennyelvű Könyvtárat, az Országos Műszaki Könyvtárat, a Neumann-Házat és az MTA Könyvtárát képviselték, javarészt tablókkal, de volt idegennyelvű szóróanyag és igen sok kiadvány is. (Ez utóbbiak zömmel az OIK kiállításán reprezentálták a hazai kisebbségek publikációs tevékenységét, annak sokszínűségét.)

A U-alakú tér belsejében kapott helyet a vetítővászon és a kivetítő, amely a kiállító intézményeket bemutató videofilmeket, illetve a Neumann-Ház két CD-ROM-jának rövid vezetőjét (a háromnyelvű Bibliotheca hungaricaról és az ötnyelvű Budapesti múzeumi sétákról van szó) mutatta be napi beosztás alapján folyamatosan. Emellett az OIK adatbázisait egy személyi számítógépen, könyvtárát pedig egy külön videofilm is prezentálta. Az OMIKK több CD-jét mutatta be egy multimédiás PC-n. A Neumann-Ház egyik számítógépe hálózati kapcsolatot is biztosított az anyaországgal. A kiküldött könyvtáros kollégák (a nevek felsorolásától itt eltekintek) a potenciális – betévedő – és valódi, céltudatos érdeklődőkkel igény szerint foglalkoztak.

A magyar előadásokra jóelőre meghatározott sorrendben és témában az előadóban került sor három napon át, délutánonként. (A részletes programot lásd a még működő IBLC-honlapon: <http://www.stub.uni-frankfurt.de/messe> címen.) Itt csak röviden emelném ki az Országos Széchényi Könyvtár legtöbb érdeklődőt vonzó bemutatkozását: ebben bizonyára szerepet játszott az ismert Paul Raabe professor megjelenése és bevezetője is.

Jó volt a többi előadás is, a magyaroké és az először itt megjelenő amerikai kollégáké is. (Az akusztikáról csak annyit, hogy a háttérzaj olyan erős volt a csarnokban, hogy szinte elnyomta az előadók erősítővel támogatott hangját.)

A csütörtöki magyar estről: a 'happy hour'-ról

Csütörtökön délután ötkor kezdődött az ünnepélyes fogadás, amelyen a vendég látta vendégül az érdeklődőket és szimpatizánsokat (a költségeket a szponzorok viselték). Az ünnepélyes, ám mégis rövid szónoklatokat követően az esemény hangulatát emelő kamarazenekar játszani kezdett (a karmester-hegedűs, Károlyi úr 1956 óta él és muzsikál Frankfurtban), majd gyorsan és fegyelmezetten sorban álva asztalhoz járult mindenki, aki gasztronómiai élményekre vágyott, nesztét vette a gazdag kínálatnak, és kellő türelemmel bírta a hosszú asztal mellett elhaladva, hogy az óhajtott étkeket összeválogassa a német személyzet segítségével. Az önkiszolgálást ugyanis előrelátón mellőzték, így az állítólagos magyar virtus és a küzdőképesség itt – szerencsére – nem érvényesült. (Emberbaráti okokból az ételekről, italokról sem szólnék.) Jól sikerült a fogadás, és valóban érdekes beszélgetésekre került sor – kivételesen nem egymás között – az est folyamán, amely nevét megcáfolva nem egy, hanem két óráig tartott.

A látogatókról

A „standukat” felkereső látogatók között szakmabeliek és „civilék”, hazaiak és külföldiek egyaránt megfordultak. Pontos számuk és nevük utólag nehezen rekonstruálható. (Amint láttam, a Neumann-Ház munkatársai ebben tervszerűbben jártak el: az érdeklődőkkel adatlapot töltettek ki vagy névjegyet kértek, így „ügyfeleikről” pontos képet tudnak adni.)

Ebben a bizonyos U-alakú kiállítási térben azonban négy intézmény és három szakmai egyesület volt jelen néhány folyóméteren – az U külső „szárán” az Idegennyelvű Könyvtár szerepelt tizeneggyel. A tablók szűkszavúan, de idegen nyelven tájékoztatták az érdeklődőket, akik sokszor véletlenszerűen bukkantak fel – olykor el is tévedve –, és volt nem egy, aki érdeklődésünkre riadt tekintettel és sietősen távozott.

Több magyar látogató is felkeresett minket: a Széchényi Könyvtár munkatársai, a Swets által szponzorált kollégák, szombathelyi kollégák, újságírók, ismerősök. A külföldiek közül horvát, német és amerikai könyvtárosok (köztük egy magyarul is kiválóan beszélő texasi fiatalember), valamint könyvkereskedők és a német kiadók képviselői is megjelentek. (Az ilyesfajta részvételt többet kellene „gyakorolnunk” még: ott lenni a helyszínen, de nem „bántani” az arrajárókat, érdeklődés esetén viszont mértékkel tájékoztatni, több idegennyelvű anyaggal megjelenni stb.)

Két rendezvényről

Bár a műsorfüzetben hihetetlenül sok, érdekes program szerepelt, két rendezvényen vettem csak részt: a kedd délutáni ünnepélyes vásármegnyitón és a csütörtöki Muzsikás-esten.

A legnagyobb élményt kétségkívül a megnyitó jelentette számomra. A kongresszusi központ legalább ezer főt képes befogadni, és a terem zsúfolásig megtelt. Az átriumszerű terem legalján kis pódium, virágok, a szónokok – elsőként a polgármesterasszony beszélt – az utolsó sorokból csak ólomkatona-nagyságúak lennének, ha egy kamera nem venné őket, és nem vetítené arcukat egy 3x3 méteres vászonra: így a szemvillanások és a mosolyok sem vesznek kárba. A másodikként szóló miniszter jól felépített beszéde hosszú, de érdekes. Göncz Árpád magyarul szól, szépen – a közönség nem-magyar része így is követni tudja a sajtó számára kiadott fordítás segítségével. Ezután hosszú, sűrű kabátban egy nagysörényű, ősz férfi lép a mikrofon elé – hamarosan kiderül, hogy Esterházy Péter ő –, és arat fergeteges sikert. Ironikus és felemelő egyszerre. (Később a hallottakat írásban is megszerezni kívánókat a hostessek elzavarják: csak a sajtó képviselői kaphatnak a hat oldalas anyagból, és különben is, már elfogyott.) Az utolsó szónok, a Bőrsenverein képviselője, már hálátlan helyzetben van: közel két órája tart a ceremónia, és a hallgatóság lassan kifelé szivárog. Ásványvíz, almabor és sváb perecek kínálása folyik az előcsarnokban, és mindenütt beszélgető csoportok.

A Muzsikás-együttes és Sebestyén Márta fellépését a Goethe-egyetem első emeleti színháztermében tartották péntek este kilenckor. Alig lehet megtalálni a jellegtelenebb épületek között. A terem első pillantásra inkább egy jobb művelődési házra emlékeztetett: a lépcsőn felfelé haladva kissé elnyúlt falak, a teremben rögzítetlen székek, gyér világítás, de nagyon profi a fény- és hangtechnika a színpadon. A

közönség nyolcvan-kilencven százalékban magyarnak tűnik – nem túl lelkesítő gondolat, hogy magunk lépünk fel magunknak.

Közel félórás késéssel kezdődik a kétrészes műsor, de azután kárpótol mindenért a zenekar és az énekesnő. További meglepetésként a zenekar egyik tagja angol összekötőszöveggel vezeti be az egyes számokat, amelyek a zömében fiatal közönséget annyira lázba hozzák, hogy az est végén a zenekar csak több ráadás után „szabadul”.

A magyar pavilonról röviden

A magyar sajtóban annyi mindent olvastunk már a berendezésről, a szobrokról és a keménypapírból készült kiállítóhelyekről, hogy a magyar pavilont mindenképp meg kellett nézni, bár messze esett a „munkahelyünkötől”.

Amit az ott eltöltött rövid idő alatt láttam, és tetszett, az a rengeteg érdeklődő volt egyrészt – szombaton már a 'köznapi emberek' is bejöhettek, nem csak a szakmai közönség –, másrészt a csarnok közepén látható könyvkiállítás, amely tablón és tárlókban mutatta be a magyarországi német nyomdászok tevékenységét Andreas Hesstől Landerer Lajosig. A kiállítást a szegedi Somogyi-könyvtár anyagából Csúry Károlyné kollégánk készítette. Egy számítógépen a teljes szöveg- és képanyag is tanulmányozható volt. Külön öröm, hogy a hírek szerint a nevezetes Gutenberg-Múzeum munkatársai (Mainz) ezt a kiállítást lebontása előtt lefényképezte: annyira jónak és fontosnak találták.

Tetszett, hogy a Pest-Buda kávéház előtti információs pultnál végre be tudtam szerezni azokat az olvasnivalókat, amelyekre már egy ideje vadásztam: pl. Esterházy Péternek a megnyitón felolvasott írását a Pester Lloyd különszámában.

Külön meglepetést volt az osztrák Standard és a Neue Zürcher Zeitung október 9-i vastag, hétvégi melléklete (*Literatur-Spezial zur Frankfurter Buchmesse: Ungarn*, illetve *Auftritt Ungarn. Unsere Buchmesse-Beilage*), amit ingyen osztogattak. Nagyon érdekes összefoglalások olvashatók bennük a magyar irodalomról, nyelvről és néhány írónkról. Tanulságos lenne összegyűjteni ezeket a cikkeket utólag is: mi minden jelent meg ezalatt a néhány nap alatt a német nyelvű országokban és másutt. Kaptam egy friss kézikönyvet is a magyar kiadókról. (Ennek idehaza is lenne keletje, ha maradt volna még néhány példány belőle!) A magyar „személyzet” mindenkivel udvariasan és mosolygósan bánt. (Jobb volt tehát, mint otthon.)

Néhány egyszerű fortélyról

A svájci kollégák alig voltak láthatók a standjukon, volt ellenben néhány igen érdekes, elvithető tájékoztató anyaguk Svájc számítógépes könyvtári hálózatáról és nemzeti könyvtárak 'helvetica'-gyűjteményéről. Továbbá: két nagy tálcán kis tejcsovikat kínáltak az arra tévedő látogatóknak. Ennyit a rokonszenv felkeltésének apró lélektani trükkjeiről. (Közvetlen szomszédaink, az osztrákok csak az arra érdemes (?) látogatókat „jutalmazták”, igaz, Mozart-golyóval.)

A szervező német kollégák türelmesek és segítőkészek voltak, legyen a kérés xeroxozás, telefonálás vagy egyéb felvilágosítás. Egyik este, már hét óra felé, megmaradt félkosárnyi szendvicset olyan taktikusan és jószívűen kínálták fel, hogy azt hittük (volna), mi teszünk nekik szívességet.

Házigazdám ottlétem öt napja során az összes Magyarországgal vagy a magyar irodalommal foglalkozó helyi újságcikket félretették nekem, hátha érdekel.

És amiről eddig nem volt szó, de fontos...

Szerencsére ma már egy „halandó” könyvtáros is „hipertextesen” gondolkozhat: ami kimaradt egy beszámolóból, számtalan módon és helyről pótolható, bővíthető és elolvasható.

Keressük meg például napjaink kedvelt tájékozdási eszközét, az Internetet (elegánsabban a *netet*):

- az előkészületekről, a frankfurti magyar részvételről és a programokról sok mindent megtalálhatunk az alábbi címen: <http://www.frankfurt.matav.hu> (remélem, még nem oltották el a gyertyát);
- vagy ha valaki a frankfurti könyvtáros központot, az International Booksellers' and Librarians' Centre-t szeretné virtuálisan meglátogatni, megteheti a már említett <http://www.stub.uni-frankfurt.de/messe/> címen (amikor ezt írom november 12-én, még megvan!);
- onnan egy kattintással visszatérhet az idei frankfurti könyvvásárra is, sőt: a 2000. évi időpontot is megnézheti. Közvetlenül is eljuthat oda, ha beírja a <http://www.frakfurter-buchmesse.de/buchmesse/> címet.

De ne legyünk a 'háló' rábjai! Ha a magyar irodalomnak ilyen sikere volt német földön, veselkedjünk neki, és olvassunk mi is magyar irodalmat, meglátjuk, hogy érdemes-e.

És egy utolsó tanulság, barátaim, amit nem lehet elégszer ismételni: nyelveket kell tanulni és tudni, tájékozódni és kommunikálni a segítségükkel; többek között azért is, mert most egy darabig megint nem hazánk lesz a világban a '*Schwerpunkt-thema*'.

Murányi Lajos

Gazdag ország könyve – szegény ország könyve

(A magyar könyvkultúra esélyei
a Frankfurti Könyvvásáron és Frankfurt után)

Több mint fél évszázada ad otthont Frankfurt városa a Nemzetközi Könyvvásárnak, Magyarország számára 1999-ben a díszvendég szerep adott a rendezvénynek különös jelentőséget. Ez azonban olyan megtiszteltetés, ami magától a díszvendégtől átlagon felüli teljesítményt igényel (követel!), megmérettetést von maga után, és a következő évek kapcsolataiban komoly tényezőként jön számításba.

Magyarország díszvendég szerepével együtt járt, hogy könyvkultúrája bemutatására egy teljes, külön pavilonszint állt rendelkezésére. A magyar pavilon vezéreszméje az ezerszáz éves európai kötődés, és perspektívaként az európai csatlako-

zás volt. Ungarn unbegrenzt – hirdette a számos helyen és különböző méretben olvasható felirat-jelmondat (napjaink szóhasználatával: logo), ami korlátlan Magyarország, Magyarország korlátozások nélkül vagy határtalan Magyarország formában és értelmezéssel egyaránt fordítható. A határtalanság valójában sokszínűség, amely kultúránk egészét jellemzi, a hagyományt és a megújulást, a pátoszt és az ironiát, Magyarországot az ország határain innen és túl, különböző irodalmi csoportosulásokat és nemzedékeket, különböző véleményeket és stílusirányzatokat – hangzott el a magyar pavilon megnyitóján. A kiállítás egyrészt összefüggéseiben, másrészt mégis önálló egységekként mutatta be napjaink magyar könyvtermését, művelődéstörténetünk írásbeli fordulópontjait, végül pedig bőszes teret nyújtott a vásár valódi főszereplőinek, a könyvkiadóknak.

Fő vonásaiban a könyvkiadást ugyanolyan képet rajzolt Magyarországról, a magyar történelemről és irodalomról, amilyennek azt az elmúlt évek magyarországi tájékoztatáspolitikája és irodalompropagandája kialakította. A magyar irodalom klasszikus alkotói nem, vagy valóságos értéküknél jóval szerényebb mértékben kaptak helyet ebben a reprezentációban, a kortárs irodalom sokszínűségének a bemutatása is jobbára a szólamok szintjén maradt. A magyarországi irodalmi életet demonstrálók közül többen kötetek tucatjaival szerepeltek, míg másoknak a bemutatkozás esélye sem adatott meg.

Az évszázados művelődéstörténeti kötődést az európai szellemi áramlatokhoz már jobban érzékeltette az őnyomtatvány-, könyvritkaság- és térképgyűjtemény, a századok magyar gondolkodóiról és alkotóiról készült szobortárlat, a magyar zene, néprajz és irodalom egy töről fakadását hangsúlyozó kép- és szövegmontázs.

A magyar kiadók tevékenységének eredményességéről tízezernél több könyv tanúskodott, nagyobb részt német, kisebb részt egyéb idegen nyelvű fordításban (angol, francia, orosz), vagy eredeti magyar nyelven. A kiállítók között találhattuk az ország több vezető könyvtárát és a Petőfi Irodalmi Múzeumot, de nyomdák, sőt papírgyárak képviselőit is. Interjúk, kerekasztal-beszélgetések, filmbejátszások gazdagították a magyar pavilon rendezvényeinek körét.

A teljes pavilonszint belakása aligha lett volna megvalósítható, erre egymagában csak néhány nagy nyelvterület volt képes: a házigazda szerepet betöltő német könyvkiadás (Ausztriával és Svájjal megerősítve), vagy az angol nyelvű irodalom (amely Nagy-Britannia, az USA, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland könyvkiadását mutatta be). A bérelt területek méretét bizonyosan nemcsak a bemutatásra szánt művek mennyisége, hanem a bemutató országok pénztárcájának vastagsága is megszabta. A magyar csarnok nagy mértékű és folyamatos látogatottsága valódi érdeklődést mutatott, a kiállítás igazi hasznát természetesen a megismert szerzők és az eladott művek mennyisége jelzi, – mindez azonban a kereskedelmi tárgyalások után és a szerződéskötések során realizálódik.

A magyar könyvkultúra kiemelése természetes földrajzi-politikai környezetéből nem biztos, hogy feltétlenül előnyére szolgált az ország megismertetésének. A közép- és kelet-európai országok közösségében talán érezhetőbbek lettek volna az elmúlt évtized eredményei és nehézségei a könyvkiadás és a kultúraterjesztés folyamatában, amellyel a volt szocialista országoknak egyformán szembe kellett nézniük, és amelyre országonként eltérő válaszok születtek. A lengyel és a cseh könyvkiadás (valamint pavilonjuk megformálása) a magyar kiállítás méltó társának tűnt, ez még a kiállítási csarnokok meglehetősen nagy távolsága ellenére is

megállapítható volt, de a szlovák, a horvát és a balti standok is vonultattak fel figyelemre méltó könyvanyagot. (A 3. számú csarnok adott otthont a magyar könyvkiállításnak, a 9. számú pedig – többek között – a közép- és kelet-európai országok pavilonjainak).

A magyar könyvkínálat valamint a hozzá kapcsolódó kép- és egyéb demonstrációs anyag tartalmas volt, terítése áttekinthető és világos, néhány markánsabb és emlékezetesebb rendezési elemet azonban elviselt volna. (Ilyen sikeres ötlet volt a fehér gipsz szoborcsoport, amelynek információs értékéből azonban az elmaradt feliratozás sokat levont.) Az írott tájékoztatás sokoldalúan segített eligazodni a művek és szerzőik világában, a rendezvények, a pódium- és kerekasztal-beszélgetések színvonala azonban egyenetlen volt, a helyszínek kiválasztása és az események megrendezése esetenként ötlettelen, az érdeklődés ennek folytán ingadozó. Szinte teljességgel elsikkadt a pavilon oldalfalához száműzött A németek magyarságképe címet viselő összeállítás, valamint hiányzott mindennemű tájékoztatás a magyarországi nemzetiségek könyvkultúrájának gazdag bemutatásáról, amely – miért, miért nem – a 9. számú csarnokban kapott helyet.

Összességében a Könyvvásár magyar pavilonja többé-kevésbé tudott élni a díszvendégnek járó lehetőségekkel, de voltak területek, – elsősorban a könyvkereskedelemben és -értékesítésben elengedhetetlen marketing munka, – ahol a magyarországi gyakorlat még sajnálatosan elmarad a sikeres szerepléshez szükséges európai színvonaltól. Ha a közeli és a távolabbi jövőben valóban el akarjuk érni azt a helyet és jelentőséget, amelyet a bemutatott könyvek értéke indokol, és amelyet már olyan régen a magunkénak mondunk és hiszünk, akkor a korábbinál (a jelenleginél!) komolyabb figyelmet kell fordítani a magyar kultúra és könyvkiadás reklámjának javítására, a kísérő körülmények megteremtésére és megvalósítására.

* * *

A frankfurti vásárváros lenyűgöző méretű kereskedelmi és kiállítási terület, termékbemutatásra szánt kilenc épülete leginkább pályaudvar méretű csarnokokra emlékeztet. A hatalmas üvegcarnokok legtöbbször 2-3 további szintre osztották. Az egyes szintek között mozgólépcsők teremtenek kapcsolatot, a csarnokok között pedig üvegfalú függőfolyosók, amelyekben futószőnyeg könnyíti meg a közlekedést, a vásárváros területén különféle minibusz-járatok szállítják a látogatókat. És ami talán fontosabb ezeknél: egyértelmű, pontos és egyszerű eligazító táblák találhatóak a csarnokokban és a csarnokon kívül!

* * *

A joggal városnak nevezett Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron 1999-ben 111 ország közel 400 ezer könyvet állított ki. A könyvek – első pillanatra áttekinthetetlennek tűnő – tengerében bizonyos tendenciák azért szembetűnően érvényesülnek. Némelykor ellentétes tendenciák.

A könyvnek olvasóra van szüksége, de az ember nem születik olvasónak, és még kevésbé tájékozott olvasónak. A könyvkereskedő feladata, hogy a kiadó és az olvasó között közvetítsen. Csakhogy a könyvtermés évről-évre, országról-országra és szakmáról szakmára növekszik, egyre kisebb töredékét képes áttekinteni a

könyvkereskedő és még kevesebbet az olvasó. Az egyre speciálisabb tájékoztatás a könyvkereskedelemtől pedig az olvasók egyre kisebb töredékét éri el. A könyvkiadóknak ezért új értékesítési stratégiát kellett kialakítaniuk. A könyvreklám minden más reklámtól különbözik: terméket reklámoz ugyan, de szellemi terméket, amely használati értéket hordoz, és csak ritkán tölti be a dekoráció funkcióját.

Az árjelleg a könyv külső megjelenését is megváltoztatta, soha még ennyi szép könyv nem volt a piacon. Az olcsó könyv korszaka elmúlt, a könyv ismét bizonyos értékkepző funkciót kezd betölteni, mint valamikor az Újkor kezdetén. Az értékes könyv ugyanakkor, – ma talán inkább, mint valaha, – becses ajándéknak számít (időnként így hirdeti termékét maga a kiadó is). A külső megjelenést és a növekvő értéket mi sem emeli jobban, mint a jó minőségű papír, a színes borító, a kemény fedőlap. És természetesen a kép, az ábra, és általában a szöveg egyhangúságát megtörő tipográfiai tagoló elemek.

Az erősödő és mind célzatosabbá váló reklám ellenére a világ könyvkereskedelmének növekedési rátája évek óta nagyon alacsony, bár meg sohasem szűnt (Németországban, 1998-ban 0,5 és 1% között volt – hangzott el a Könyvvásár megnyitóján). Kedvezőbb azonban a kép, ha figyelembe vesszük, hogy ez a szerénynek tűnő növekedés a média egyre agresszívabb térhódítása idején megy végbe.

Ezt a szerény növekedést megtartani, és ha lehet, meggyorsítani, – ez nemcsak a könyvek szerzőinek, kiadóinak és terjesztőinek érdeke, hanem a művelődéspolitikusoknak, a pedagógusoknak és a társadalom valamennyi csoportjának, akik érdekeltek tartalmas és kiegyensúlyozott offenzív kulturális képzés megindításában és érvényre juttatásában. (Ezt az amúgy tiszteletre méltó fogalmat bizonyára szerencsésebb nyelvi formába is lehetett volna öltöztetni!)

A Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron még mindig a könyvek a legfontosabb termékek, de Frankfurt egyre inkább médiaváros lesz, a kiállítók egynegyede a hagyományos formájú és tartalmú könyvek mellett már ma is multimédia termékeket és digitális információhordozókat állít ki. A digitális és az analóg termékek között a szakadék egyre szélesebb. Hamarosan elérkezik az ideje, és a Frankfurti Nemzetközi Könyvvásár az electronic publishing vásárává fejlődik.

Ebben a folyamatban az Internet mind nagyobb szerepet játszik, különös szimbiozisa a régi és az új médiumnak, hogy a könyv az egyik legsikeresebb termék az Interneten. Azért a mai arányokból még aligha következtethetünk a jövő fejlődésének méreteire: Németország teljes könyvkereskedelmi forgalma 1998-ban 18 milliárd márka volt, az Interneten ismertetett könyveké 60 millió márka, tehát az egész forgalom 0,4%-a. A könyvpropagandának ez a különös, egyéni lehetősége a következő évtizedekben azért bizonyára megsokszorozódik.

A Könyvvásár kínálata nem hagyott kétséget afelől, hogy az információs társadalomban a könyvkiadók komoly tőkeerővel rendelkező nagyvállalkozók. Erről a körülményről a könyvek külső kiállítása, a könyvkínálat széles skálája egyaránt tanúskodik. A kiadók többsége egyidejűleg közigazgatási tájékoztató tevékenységet tölt be (tanácsadás jogi, adó- és bankügyletekben), oktatási programban vesz részt (tankönyvek, tesztlapok, gyakorlófüzetek megjelentetésével), vagy politikai mozgalmakhoz, kampányokhoz kötődik. Egyre természetesebb a kapcsolódásuk a média különböző formáihoz, a tartalom a hagyományos könyvalak mellett lemez, kazetta, képregény, CD formában, sőt virtuális könyvtár részeként is feltünteteti

műveit. Számos kiadó jelentet meg egyidejűleg naptárakat, posztereket, vagy képeslapot is.

A könyvek árának folyamatos emelkedése, a tájékoztatás hangsúlyozott előretörése a tartalomban, – mindezek a tényezők növelik a könyvtárak jelentőségét. A számítógépes globalizálódás eredményeként a kiadók könyvtermése és a könyvtárak állományának gyarapodása folyamatosan nyomon követhető.

A könyvpiac új olvasói és vásárlói rétegeket akar bevonni fogyasztói közé, egyúttal megerősíteni látszik a helyét más médiumokon is. A könyvkiadók és -forgalmazók nem papírkereskedők, hanem információ- és tudásközvetítők, akik a tudás nyersanyagának a rögzítéséért, sokszorosításáért és terjesztéséért felelősek, mindezek a tényezők és tevékenységek a XXI. században döntő szerepet fognak játszani.

Ami a könyvek tartalmát illeti, a non-fiction elemek térhódítása tovább folyik. A hagyományos felfogásban szerkesztett szakkönyvek mellett évek óta növekszik azoknak a tájékoztató kiadványoknak a mennyisége, amelyeket már aligha lehet tudományos-ismeretterjesztő elnevezéssel illetni. Ezek a művek a lexikonok, fotóalbumok és más információs gyűjtemények erejéit egyesítik, ugyanakkor a valóság megközelítésének és az ismeretszerzésnek az új formáit jelentik. A levegős tipográfiájú, látványosan tagolt, interdiszciplináris ismereteket adó művekben a pazar minőségű képek szerepe jószerével egyenértékű a szöveggel. Ez a tendencia szembetűnően mutatkozik meg a gyermek- és ifjúsági művekben, amelyek már közel egy évtizede a nemzetközi könyvkiadás legdinamikusabban fejlődő ágazatát jelentik, valójában a gyermek- és fiatalkorú olvasó számára a zökkenőmentes bele-növés lehetőségét teremtik meg a felnőtt irodalomba.

A magyar könyvkiadás kétségtávolú számos tartalmi és szerkesztési elvet honosított meg a világ könyvkiadásának újdonságai közül, legnagyobbbrészt éppen a mese-, a gyermek- és az ifjúsági könyvek terén. Egyelőre a folyamatot azonban egyirányú utcának érezhetjük, könyvkultúránk legtöbbször az érzékeny, gyorsan reagáló, de mégiscsak passzív befogadó szerepére kényszerül.

A non-fiction szemlélet a könyvkultúra hagyományosan fiction területén, a szépirodalomban is tovább hódít. Amíg az 1970-80-as években a szociográfiai ihletésű, társadalmi töltetű művek uralták a szépirodalom fő áramlatát, addig ezek helyét az ezredfordulóra mintha inkább a történelmi művek, az életrajzok, illetve a hiteles, pontosságra törekvő országinformációk vették volna át. Ennek a logikának a jegyében születnek a távoli népek szokásait bemutató könyvek, a mitológiai, régészeti és a vallási környezet ihlette művek (amelyekben azonban mindenkor több a tájékoztató és a szórakoztató szándék, mintsem a néprajz vagy a vallás tételes ismertetése).

Amilyen mértékben a hagyományos értelmű tudományosságot a dokumentált ismeretanyag és a *tájékozottság* váltotta fel, ugyanannyira hódít egyre jobban az irodalom hagyományos, esztétikai igényességével szemben a *szórakoztatás*. Ezekben a párhuzamos, egymást erősítő tendenciákban a könyvkultúra átalakulásának és útkeresésének a jelét figyelhetjük meg. Azt a folyamatot, amellyel olyan társadalmi rétegeket szólít meg, akik korábban csak mérsékelten voltak a könyv és az általa közölt tartalmak fogyasztói. Azt a folyamatot, amelyben a könyvkultúra az új társadalmi igények kielégítése érdekében hagyományos értékrendjét új normákra és formákra cseréli.

A küszöbön álló, új évszázad posztindusztriális és információs társadalmában a szellem és a tudás lesz a legfontosabb nyersanyag. A könyvkiadás és az új tájékoztatási technikák globalizálódása és nemzetközivé válása a szellemi javak kereskedelmét dinamikus kiterjeszti. A digitális adatátvitel egyúttal fölveti az általa közvetített termékek piacképességének, illetve a szerzői jognak a kérdését is. Németországban az átlagos bruttó társadalmi termék 3,6%-a, és az összes munkahelyek 2,5%-a valamilyen összefüggésben áll a szerzői joggal.

A Frankfurter Nemzetközi Könyvvásár egyik – nem elhanyagolható – kérdése, hogy a nyugat- és a kelet-európai társadalmi és kulturális tapasztalatokat tudjuk-e kölcsönösen kamatoztatni? A választ aligha lehet a közvetlen megtérülés mutatószámaival bizonyítani. A párbeszédet azonban, amelyet két világháború, a hidegháború és barbár ideológiák széjjeltörték, ismét folytatni kell. Magyarország díszvendég szerepe a Frankfurter Nemzetközi Könyvvásáron (amelyet 2000-ben Lengyelország díszvendégsége követ) a Közép-Európa fogalmat fogalmazza meg és viszi közelebb Nyugat-Európához. Az egységes Európának csak úgy lehet jövője, ha szoros érdekszövetséget alakít ki Nyugat és Kelet között, az érdekszövetség alapja pedig mindenekelőtt az egységes kulturális közösség. A különböző kultúrák szoros egymás mellett élése talán a legnagyobb előnye Európának. A kulturális értékek cseréje ezen a kontinensen olyan mértékű, mint sehol máshol a világon. Az eltérő európai nyelvek, a regionális sajátosságok, a különböző kultúrák gazdagsága a könyvekben jelenik meg és él tovább leginkább. Európában talán még komolyan vehető és mozgósító erejű lehet a jelmondat, amelyet a Frankfurter Nemzetközi Könyvvásár is vezérszólamául választott: Érvénye van a kimondott szónak.

(A fenti beszámolóban számadatokat és szövegrészleteket használtam fel dr. Hámori József úrnak, a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének a Magyar Pavilon megnyitásán elmondott beszédéből, és Michael Naumann úrnak, Németország kulturális és médiaügyekben illetékes államminiszterének a Könyvvásár megnyitásán tartott előadásából.)

Lukáts János

Szubjektív jegyzetek a Frankfurter Könyvvásárról

Az itt rendezett vásár, a kultúra és kereskedelem összekapcsolásának monstre színtere a világ minden táján ismert és elismert, a németországi Frankfurtot nevezik a könyvszakma Mekkájának, ahol a különböző nyelvterületek könyves képviselői évente összesereglenek. Ez évben Magyarország valóban nem mindennapi lehetőséget kapott: október 13–18 között a vásárváros meghívott díszvendége lehetett. Az irodalmi, színházi, zenei, képzőművészeti programokkal is övezett nagyszabású eseményről, a figyelemfelkeltés igényével, a tudósítás szándékával bizonyára napvilágot látott már számtalan közlemény, információ, és a szakavatott értékelő dolgozatok is megszületnek majd. Az alábbi sorok írója a vásár egy napján szerzett

tapasztalatai kapcsán csupán benyomásait, impresszióit szeretné megosztani az olvasóval.

Belépve a hatalmas csarnokba, mely hazánk könyvkultúrája reprezentatív értékeinek bemutatásához biztosított méltó elhelyezést (összesen 5300 m² területen), az első pillanatban tudatosult bennem, hogy mindezek megtekintése és súlyának megfelelő apperpciálása – a kiállítási anyagok sokfélesége, sokrétűsége és színésége miatt – több időt, koncentrációt igényel ebben a figyelmet megosztó vásári forgatagban. Ezért elhatároztam, első körben általános terepszemlét tartok, kijelölöm a legfontosabb tájékoztató pontokat, s azt követően fogok hozzá a részletek feltérképezéséhez, alaposabb szemrevételezéséhez.

A kezdő kör – amit ebben a sodrásban alig lehet „első nekifutásnak” nevezni – hamisítatlan vásári hangulatával fogott meg. A kiállítási anyagok, rekvizitumok koncepcionális meghatározottságából, beszédes nyugalmából még alig volt érzékelhető a lényeg, elfedték a kíváncsiskodók, akusztikai birtokba vonták több náció egyidejűleg felhangzó mondattöredékei. Mozgás és lüktetés töltötte be a teret, eleven életjelenetek vonzották a szemet. Érdekes volt a látvány: a szellem eme templomának könyvészeti ritkaságai előtt gólyalábak magasából szórta aforisztikus tréfáit, élcelődéseit a vásári kikiáltó; a Millennium-Étteremből az auktorok, kiadók, szerkesztők számára a hostessek légius könnyedséggel úsztatták át a „duplát”, az elmaradhatatlan feketét a tömegben, ellejtettek kultúránk tizenkét apostolának terelődőszlopokon nyugvó mellszobra mellett, majd eltűntek a formagazdagnak nehezen nevezhető pakundeklis kiadói boxokban, a könyvkereskedők utcájában... Vagy: a hatalmas kivetítővászon előtt törökülésben a földre telepedett hátizsákos fiatalok, ötvenen-hatvanan odaadással figyelték a klasszikus zenei aláfestéssel pergő művészfilmeket s egyéb produkciókat... Ebből az ellentétes előjelű elemeket, mozzanatokot ötvöző dramaturgiából valamilyen tudatosan megtervezett és mégis spontán megszervezett commedia dell'arte jellegű stílus, összkép bontakozott ki, hangulata idéződőtt fel, s mit tagadjam, kedvemre való volt, de számomra sem ez volt az igazán fontos, hanem maga a könyves háttér, a kiállítás, mely nyilvánvaló és rejtett értékei, valódi célja miatt érdemel bővebb kifejtést. Egy olyan kiállításról, valamint kiadói seregszemléről, mely hazánk művelődéstörténetének legfontosabb vonulatát, legjobb hagyományait a könyvtörténeti múlt és jelen értékeinek bemutatásával, a középkori könyvkultúra kibontakozásától, annak fénykorát és a későbbi jeles állomásokat megidézve a mai kortárs irodalomig (10.000 kötet, dokumentum) kívánja megismertetni – már csak a terjedelmi okok miatt is – csupán szűkszavúan lehet beszélni. Követve a rendezési elv logikai rendjét, a következőkben a gazdag látnivalót nyújtó tematikának néhány súlyponti kérdését érintem, egy-két érdekesség, példa megemlítésével.

A Magyar Pavilonban a tudománytörténet kiállítás anyaga (Bolyai János, Eötvös Loránd stb.), valamint a kiemelkedő egyéniségek, tudósok, művészek szobrai (Misztrótfalusi Kis Miklós, Bartók, Béla, József Attila stb.) bizonyára másokat is meggyőztek arról, hogy hazánk az európai kultúra részeként volt és van jelen a világban. Érdemes volt hosszabban elidőzni a *Szép magyar könyvek* címen a könyvművészet nyilvánosság elé tárt remekei előtt (Zichy Mihálytól Szántó Tiborig), de pl. látható volt Kassák MA című folyóiratának első világszemléleti különszáma Bortnyik Sándor metszetével, paravánra függesztve könyvnapi plakát „Minden kézbe könyvet” 1938. jún. 9–10–11 felirattal és az ötven évvel későbbi Költészet

Napjára közzé tett plakát 1988-ból. Tablókon irodalomtörténeti korszakokhoz kötve klasszikus íróink arcképcsarnoka stb.

Elmélyült meditációra készítetett a *Madách-kiállítás*. Elsősorban a mondanivalója okán, de az asztali tárlóban sorakozó könyvészeti érdekességek is azzá tették. Az ember tragédiája több kiadásban (Athaneum, Pest, 1869 – Harsányi Zsolt tanulmányával; Singer és Wolfner Irodalmi Intézet; Kner Izidor Könyvnyomtató, Gyoma, 1921; de: Johann Wolfgang Goethe: *Ős-Faust* valamint Madách Imre: *Az ember tragédiája* egyetlen kötetben), és aztán a díszkötésben kiadottak – nehezen lehetett volna elmenni mellettük. Nemkülönben azok mellett az üvegezett asztali vitrinek mellett, melyek együttese *Von Andreas Hess bis Landerer...* cím alatt a magyar könyves kultúrában fellelhető német hatások eredményeiből adott szép válogatást, megint csak példával illusztrálva: a cenzúrázott könyvek között láthatam Gróf Széchenyi István: *Stadium*. Lipcse, 1833., Stancsics Mihály: *Hunnia Függetlensége*. Jena, 1847. c. művét és még számtalan kötetet, egytől-egyig ellátva a szegedi Somogyi Könyvtár tulajdonbélyegzőjével. (Itt köszönöm meg Csúri Károlynénak a kötetlen beszélgetés keretében nyújtott szakavatott kalauzolását!) És hát az ennél korábbiakról is szót kellene ejteni, a kódexekről, a ritka becsű kútfökről, történelmi múltunknak a Cwittinger Dávid Specimenjének környezetében fellelhető féltett ereklyéiről, melyeket szemlélve nem kellett különösebb beleélő képesség ahhoz, hogy a kor szellemét felidézzük, a műveltség akkori állapotát értelmezni tudjuk, és a következő századok rárétegződő kulturális értékei is eljuttassák üzenetüket a mának.

Ami a legújabb kori, valamint a *mai magyar irodalmat* illeti, széles skálán volt jelen. A honi földön meghatározó nevek, írók, költők nagy többsége szerepelt, de az is kétségtelen tény, hogy külföldön való ismertségükben nem egyformán oszthatódnak. *A klasszikusok* közül Babits, Kosztolányi, Krúdy (ez utóbbinak A vörös postakocsi, Asszonyosságok díja, N.N. című kötetei) iránt mutatkozik újabban nagyobb érdeklődés; Hamvas Béla felfedezésének van jó esélye, Örkény István, Szentkuthy Miklós műveinek is kedvező a fogadtatása. Szabó Magda népszerűsége vitathatatlan, Esterházy, Konrád, Nádas ott van az élvonalban, de Kertész Imre, Tar Sándor is sikeres szerzővé válik. A közel száz német kiadó gondozásában forgó könyvek sorsának alakulása, a szélesebb olvasóközönséghez jutása azonban – úgy tűnik – nem csupán az igényes *műfordítás és a körültekintő propaganda* függvénye, más tényezők is hatnak. A vásárvárosban eligazító táblák, feliratok nagy számban segítettek a tájékozódást, szórólapokban, prospektusokban sem volt hiány, az egyéb segédletekhez (pl. a könyvek újdonságkatalógusa, a kiadók regisztrációja, a német nyelvre fordított szerzők műveinek bibliográfiája stb.) hozzá lehetett jutni, de a filmre, színházra, zenére vonatkozó kiadványok is elérhetőek voltak. Mindezek jobbra világnyelveken, magyar szövegezésű alig akadt – értelemszerűen nem a mi tömeges részvételünkre számítottak.

Az *irodalomnépszerűsítés könyvesbolti gyakorlata* eltérő. Nagyobb városokban előfordult, hogy a magyar szerzők művei külön kirakatot kaptak, pl. Göttingenben a Deuerlich „auszlágjában” Kosztolányi, Móricz, Márai mellett Göncz Árpád, Darvasi László, Konrád György, Krasznahorkai László, Eörsi István, Tar Sándor stb. kötetei sorakoztak, míg máshol, pl. Braunschweigben ugyan akadt s a raktári készletben is lappangott magyar könyv, de komolyabb odafigyelés és kimutatás hiányában a keresettségre, a fogadtatásra csak következtetni lehet. Negatív jelenségekkel

tehát találkozhatott az ember, annak ellenére, hogy a német médiumok többsége segítő szándékú, jó értelmű hírveréssel kísérte az eseményeket.

Miután szubjektív beszámolóról van szó, a magamfajta, országunk keleti feléből idetalált turistának azért jó volt látni – remélem, nem sértek ezzel érzékenységet, írott vagy íratlan etikai szabályt, és elmondhatom – a polcon a nyíregyházi tanárképző főiskola tanárának, N. Szabó Józsefnek Hungarian Culture – Universal Culture c. kötetét vagy a magyar értékek egyetemes kultúrába plántálása kapcsán Ruth Futaky műfordításai közül hat kötetet, köztük a Neuerscheinungen ... újdonságkatalógusban is szerepeltetett, az Isten háta mögött című Móricz-regényt Herr Bovary címmel, valamint Sárosi Bálint: Die Instrumentale Ungarische Volksmusik c. művét. És hasonlóképpen örültem annak is, hogy aznap Janikovszky Évát a gyermekirodalomról beszélgetve sokan vették körül, Jókai Anna fórumbeli szereplését komoly érdeklődés kísérte, és akik Gombár Csaba, Hankiss Elemér, Lengyel László, Szilágyi Ákos találkozója igyekeztek, élénk eszmecsereére számíthattak.

Körsétáim vége felé összegzészélét készítettem magamnak, és jóleső érzéssel nyugtáztam, hogy a magyar irodalmat felvonultató anyag széles sprektumú, tekintélyt parancsolóan értékorientált, a válogatás alapelveit tekintve meggyőző. Ugyanakkor, a maximalizmus kísértésének még az árnyékát is messze hessentve, megfogalmazódott bennem némi hiányérzet is azzal kapcsolatban, ami kimaradt, távolmaradásával tüntetett, amivel – akivel, amellyel – szívesen találkoztam volna (szerzők nevét, művek címét elhibázott lépés lenne itt közölni, mert e listához képest mások tollából további mértékadó felsorolások sora jelenhetne meg, joggal bizonyítva, hogy ha nyugat-európai aspektusból szemlélve még nem is eléggé elismert, de ennél jóval gazdagabb a mi irodalmunk kincsestára!). Így hát a józan belátás alapján el kellett fogadnom a racionális tény: amennyiben a teljesség igényének eleget tenni teljesíthetetlen feladat, a magyar irodalom hírdő szerepének legfontosabb tartópillérei a helyükre kerültek, s ez a részleges képviselő az eddigi próbálkozásokhoz mérten is sokkal árnyaltabban, hangsúlyosabban és szuggesztív erővel mutatja be múltunk szellemi hajszályökereiből sarjadt kultúránkat.

Habár a vásárváros magyar pavilonja egyidejűleg kultúránk több arcát is felmutatta, tüzetesebben szemlélődve, mélyebb rétegeibe alászállva, színességében, eklektikusságában is célirányosan megkomponálnak hatott, jó üzenetközvetítőnek bizonyult. *A Chronica Hungarorum-tól a magyar könyvkiadók elektronikus katalógusáig elérően* történelmünk homályából jelen tudatunk erőterébe emelt *sokévszázados információt*, a kívülálló számára is bizonyossá téve, hogy a portyázó magyarok cselekedeteitől nemzeti létünk görnyesztő súlyú évezrede alatt nagy utat tettünk meg, s ez a hazánkról, törekvéseinkről, jövőképünkről, önbecsülésünkről európai módon szóló megnyilatkozás a következő évezred és uniós tagságunk küszöbén már egyértelmű „székfoglaló beszéd”. Ebből a szemszögből nézve elhanyagolható szépséghibának tűnt a kiállításrendezés néhány funkcionális fogyatékosága, itt-ott az installáció szegényessége – ezt más nációk valóban gazdagabban, mutatósabban is megoldották. Mégis: megnyugtató volt arra figyelni, hogy a portál előtt, Nyugat-Európa szellemi horizontján nemzetünk zászlóit lobogtatja a szél, s jó volt, igen jó volt, hogy lélekben kiegyenesedve magyarnak tudhattam magam.

Futaky László

Látogatás Norvégia könyvtáraiban

Az MKÉ Olvasószolgálati Szekciójának 14 tagja 1999. szeptember 21–26 között egy hetes könyvtári tanulmányúton vett részt Norvégia fővárosában, Oslóban. A mintegy féléves szervezést norvég kollégák is segítették. Elsősorban dr. Ragnar Audunson, az Oslo College tanszékvezetője az, aki a kinti szakmai program megszervezésében, szállásunk intézésében, az időpontok egyeztetésében segítségünkre volt, és ezt ezúton is köszönöm a csoport nevében. Bendes Rita, aki Szentendrén volt múzeumpedagógus, és már több éve Oslóban él, a szabadidős programok kialakításában és megvalósításában működött közre. Fáskesti Mária a Norvég Nemzeti Könyvtár Ibsen Központjában dolgozik hosszú évek óta, s a Nemzeti Könyvtárat az ő közreműködésével, tolmácsolásával látogathattuk meg. Elég rövid volt a kint töltött idő, így csak arra nyílt lehetőségünk, hogy bepillantást nyerjünk a norvég könyvtári rendszerbe. Meglátogattuk még az újonnan átadott Egyetemi Könyvtárat, a baerumi Közművelődési Könyvtárat, az Oslo College Főiskolai Könyvtárat is, valamint vendégei voltunk a Statens Bibliotektilsynnek és a Norvég Könyvtáros Egyesületnek.

Lehet, hogy nem így van, de úgy érzem, hogy itthon elég keveset tudunk Norvégiáról. Az ország nagyobbik területe az északi sarkkörön túl fekszik, a lakosság zöme viszont az ország déli részén lakik. A népsűrűség a főváros környékén a legnagyobb, habár ez is csak 13 fő/km². Norvégia napjainkban a világ egyik leggazdagabb állama. A biztonságnyújtó gazdasági háló felhasználásával építette ki jóléti intézményeit. Legjellemzőbb ismertetői: hagyományos demokrácia, átfogó társadalombiztosítás és ingyenes oktatás mindenki számára. Norvégiában a könyvtáraik is ingyenesek. Törvény mondja ki, hogy az ország mind a 437 településén legyen könyvtár, szakképzett könyvtárost kell alkalmazni, és mindenkinek minden könyvtár ingyenes.

A norvég könyvtáraknak 3 csoportja van: kutató és szakkönyvtárak, közművelődési könyvtárak és iskolai könyvtárak. Irányító és koordináló testületként a norvég kormány létrehozta a Kutató és Szakkönyvtárak Nemzeti Osztályát és a Közművelődési és Iskolai Könyvtárak Norvég Felügyeleti Szervét.

A nemzeti könyvtárhálózat felépítése a következő:

A *Nemzeti Könyvtár* feladata a norvég kiadványoknak, valamint a norvég szerzők külföldön kiadott műveinek és a Norvégiából külföldi szerzők által megjelentetett műveknek a gyűjtése, nyilvántartásba vétele és megőrzése. A régi egyetemi könyvtár épületében található, amely 1914-ben épült. 1999-ig az egyetemi és nemzeti könyvtár egy épületben működött. Mikor megépült az egyetemi könyvtár új épülete, a feladat és a gyűjtemény is kettévált. Jelenleg a nemzeti könyvtár két helyen, de egy intézményként mint két részleg működik az ország két pontján. 1990-ben hozták létre Észak-Norvégiában, Oslótól ezer kilométerre (egy hegy gyomrában) Mo i ranában a nemzeti könyvtár másik részét, amely a hazai és a külföldre irányuló könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozik.

Ennek az északon lévő nemzeti könyvtárnak a feladata a kötelezpéldány begyűjtése, az oslói könyvtáré pedig az olvasószolgálat. Az egyetemi könyvtár kiválása előtt állománya 4 millió dokumentum volt, ebből kb. 1,5 milliót vittek el, elsősorban a külföldi gyűjteményeket. Hét kötelezpéldányt kell beszołgálatni, ebből 2 példányt kap az északi könyvtár, az egyiket archiválja, a másikat kölcsönzi, 1 példány az oslói nemzeti könyvtáré, egyet-egyét pedig az oslói, a bergeni, a tromsói és a trondheími egyetemek kapnak.

Oslóban készítik a nemzeti bibliográfiát, amely 1960 óta CD-romon is megtalálható. A nemzeti bibliográfia 1970 óta van gépesítve egy belső számítógépes programon. Az 1980-as évek végétől a BIBSYS rendszert használják, amely egy egyetemi könyvtári rendszer, és szerintük nem igazán alkalmas nemzeti könyvtári feladatok ellátására. Vagy új rendszert kell kidolgozniuk, vagy ezt a rendszert átdolgozni, hogy a nemzeti bibliográfiai feladatoknak is megfeleljenek. Ez új kihívást jelent számukra. Annak ellenére, hogy az egyetemi könyvtár sok mindent elvitt, jelentős különgyűjtemények maradtak a Nemzeti Könyvtárban, mint például a kéziratok, magánkönyvtárak, a Nansen és az Ibsen gyűjtemény, a kisnyomtatványok, a plakát-, a zenei és a színházi gyűjtemény, valamint a királyi könyvtári gyűjtemény. A különgyűjtemények közül módunk volt megtekinteni az Ibsen gyűjteményt. Az Ibsen Központban Ibsen eredeti művei, fordítások, Ibsen átiratok, paródiák, az 50 nyelven, köztük a magyarul megjelent kiadások találhatók, s mindenféle egyéb dokumentum, amely Ibsennel valamilyen kapcsolatban van.

Az *Egyetemi Könyvtár* impozáns új épületét két héttel kintlétünk előtt adták át. Magát az Egyetemi Könyvtárat 1811-ben alapították. 1814-től nemzeti könyvtári és egyetemi könyvtári funkciót egyaránt ellátott.

Az első épületet, ahol elhelyezést nyert a könyvtár, Domus Bibliothecá-nak hívták, ott volt 1913-ig.

Az Oktatási, Kulturális és Vallásügyi Minisztérium 1991-ben határozott az új egyetemi könyvtári épület felépítéséről, 1992-ben elkészült a költségvetés, 1998-ra felépült a könyvtár és 1999 szeptemberében befejezte az átköltözést az új épületbe. A szép, modern épület az egyetemi campus területén, a környezetbe illően, egy nagy parkon keresztül megközelíthetően, az egyetem centrumában van. Az épület 29.730 m² alapterületű, ebből az oktatótermek 7 ezer m²-en, a könyvtár 18 ezer m²-en, a személyzet és az adminisztráció munkaszobái 5 ezer m²-en helyezkednek el. Az első szinten az éttermek, tanszéki klubok, konferenciaterem, kiállítóterem és egy, a könyvtárosok számára használatos étterem található. Ezen a szinten van a társadalomtudományi rész, a liftek és a lépcsők mellett pedig, a látogatók által jól észrevehetően, a referenz és információs terület. A második szinten olvasótermek, hagyományos tanulószobák és különtermek találhatók a könyvtárhasználók és a személyzet oktatására. Van külön távoktatási terem, továbbképzési terem. Itt található a bölcséleti, humán tudományok ugyanúgy elrendezve, mint az első emeleten. A harmadik szint félemelet. Itt kutatószobák vannak (23), ezen kívül a másoló és nyomtató szoba is itt található. A könyvtárnak ezen a részén kerültek elhelyezésre a humán tudományok különgyűjteményei, a ritka értékes papirusztekercs gyűjtemény, valamint a tibeti gyűjtemény. Az olvasótermekből a csupa üveg falakon keresztül a parkra nyílik mindenütt kilátás. Az első alsó szinten található a ruhatár, a mosdók. Itt van egy szabadpolcos folyóiratolvasó, olvasóterem és a könyvtárlátogatók által használt másolóterem. A második alsó szinten a zárt könyvraktár

A Norvég Könyvtáros Egyesület központja

található. Ezen kívül ezen a szinten van egy klímaberendezéssel ellátott terem a speciális tárolást kívánó gyűjtemény számára. Az épületben számos megoldás segíti a mozgássérülteket és egyéb fogyatékos könyvtárhasználókat, mint pl. lassított lift a mozgássérülteknek, hangosbeszélő a liftekben a vakok és gyengénlátók használatára amellet, hogy a kiírások szövegei Braille írással is rendelkezésre állnak. A modern, elegáns bútorzattal és a legmodernebb technikával felszerelt egyetemi könyvtár a 21. század könyvtári igényeinek is megfelel.

Mégis, a legnagyobb hatást valamennyiünkre a *Baerumi Könyvtár* tette. Ez a harmadik legnagyobb közművelődési könyvtár Norvégiában. Oslo külvárosában található, és körzetében 100 ezer lakos könyvtári ellátásáról gondoskodik. Van a főkönyvtár – ahol mi voltunk –, és 5 fiókkönyvtár tartozik hozzá. 1980-ban épült, 5540 m² alapterületű. A 80 fős személyzetből 38 könyvtáros, ebből 26 teljes munkaidőben működteti a könyvtárat. 35 millió norvég korona az éves költségvetése. 37 és fél óra a munkaidő. A vasárnapi nyitva tartásért a könyvtárosok pótlékot kapnak. Naponta kb. 1500 olvasójuk van, családostul járnak a könyvtárba, már a legkisebbek is otthonosan mozognak benne. Nincs korlátozva, hogy hány könyv, CD stb. kölcsönözhető, csak az, hogy mennyi időre vihető el. Az országban ebben a könyvtárban rendezik a legtöbb kiállítást, nagyon aktív az itteni könyvtárhasználók köre. A kölcsönzésre önkiszolgáló rendszer működik, az olvasó maga végzi a visszavétel és a kikölcsönzés műveletét a számítógép segítségével. Online katalógusuk van. Ők is a BIBSYS adatbázist használják. Nagyon jó a kapcsolatuk az általános iskolákkal. Minden iskolának van szakképzett könyvtárosa. A baerumi könyvtárban két kolléga csak az iskolai könyvtárakkal foglalkozik. Letéti ellátó

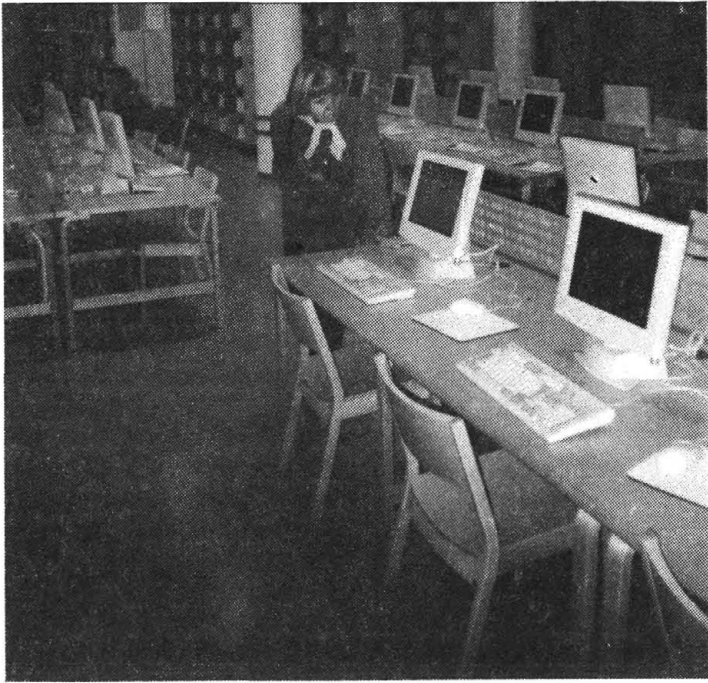
rendszer működik, ezért az iskola fizet a könyvtárnak. Minden hónapban jönnek értelmi fogyatékos gyermekek ide, egy könyvtárosnak csak az a feladata, hogy ezekkel a gyerekekkel foglalkozzék: mesél, játszik velük, játékokat készít. A mozgássérülteknek (90 személynek) rendszeresen házhoz szállítják a kért könyveket. Teljesen érthető, hogy a lakosság 60%-a (országosan) beiratkozott könyvtári olvasó. Ottlétünkkor is tele volt a könyvtár olvasókkal. A rendkívül ízlésesen, praktikusán és legmodernebb eszközökkel felszerelt könyvtár mindannyiunkat lenyűgözött.

Az iskolai könyvtárak működtetése, az iskolai könyvtárellátás jogilag szabályozott az általános iskolákban és középiskolákban egyaránt. E szabályok szerint az iskolai könyvtáraknak mind a tanárok pedagógiai munkáját és általános kulturális tevékenységeit, mind a diákok munkáját elő kell segítenie. Ezeket a könyvtárakat az önkormányzatok működtetik, és az iskolai szervek irányítják. Az iskolai és közkönyvtárak együttműködését is jogi szabályok irányítják.

A kutató és szakkönyvtárak részei csatoltak egy-egy közintézményhez, pl. egyetemekhez, főiskolákhoz, más oktatási és kutató intézményhez vagy magánintézményekhez. Ezeknek a könyvtáraknak elsődleges feladatuk a fenntartó intézményük kiszolgálása, de gyűjteményük legnagyobb része mások számára is elérhető könyvtárközi kölcsönzés által. Mi az *Oslo College*, az oslói főiskola központi könyvtárát látogattuk meg. A főiskolát 1994-ben alapították. Előtte sok állami főiskola volt, kb. 26, ezek közül a 20 legnagyobb különböző főiskola integrálódott. A 8 ezer diák számára 7 különböző tanszék – esztétikai, mérnöki, nővérképző, egészségügyi, tanári, közgazdasági és újságíró, könyvtár és informatikus – működik. Ugyanakkor 20 különböző oktatási kurzuson vehetnek részt a diákok. Mivel sok a diák, olvasási központokat hoztak létre. A könyvtáron belül pedig 20 olvasószobát létesítettek, amelyek egymástól teljesen elszeparálva, 6-8 számítógéppel felszerelve, 8-10 diák együttes tanulására, oktatására alkalmasak. A diákok oda bevihetik a könyvtár dokumentumait, készülhetnek az előadásokra, vizsgákra. Ők maguk osztják be az időpontokat is, hogy ki, mikor, mennyi időre veszi igénybe ezeket az olvasószobákat. A 80 ezer kötetes könyvtár rendkívül praktikusán, ízlésesen, korszerűen, a legmodernebb eszközökkel van felszerelve.

A *Statens Bibliotektilsyn*, a norvég közművelődési és iskolai könyvtárak irányítási szerve a Kulturális Minisztérium főosztályaként működik. Mintha csak nem is hivatalba mentünk volna, a rendkívül barátságosan, de modern bútorokkal berendezett irodák, a korszerűen felszerelt előadótermek, a családi hangulatot árasztó közösségi terek megragadóak voltak. Vendéglátóinktól részletes tájékoztatást kaptunk a norvég közművelődési könyvtári rendszerről és működéséről. Szerteágazó tevékenységükről itt természetesen csak vázlatosan tudok beszámolni.

Norvégiában 437 települési könyvtár és 19 megyei könyvtár van. Az előbbieket a megyei könyvtárakkal vannak kapcsolatban. Vendéglátóink is azzal kezdték ismeretésüket, a törvény kimondja, hogy minden településen legyen könyvtár, mindent kötelező szakképzett könyvtárost alkalmazni, mindenkinek minden könyvtár ingyenes, aki Norvégiában lakik. A *Statens Bibliotektilsyn* ellenőrzi, hogy az önkormányzatok és a könyvtárak ezt a törvényt betartsák. Éves költségvetésük 858 millió korona. A hátrányos helyzetűek – a rabok, a kórházi kezelés alatt állók, a bevándorlók, a vakok vagy siketek – ellátása, finanszírozása is közvetlenül ettől a központtól történik.

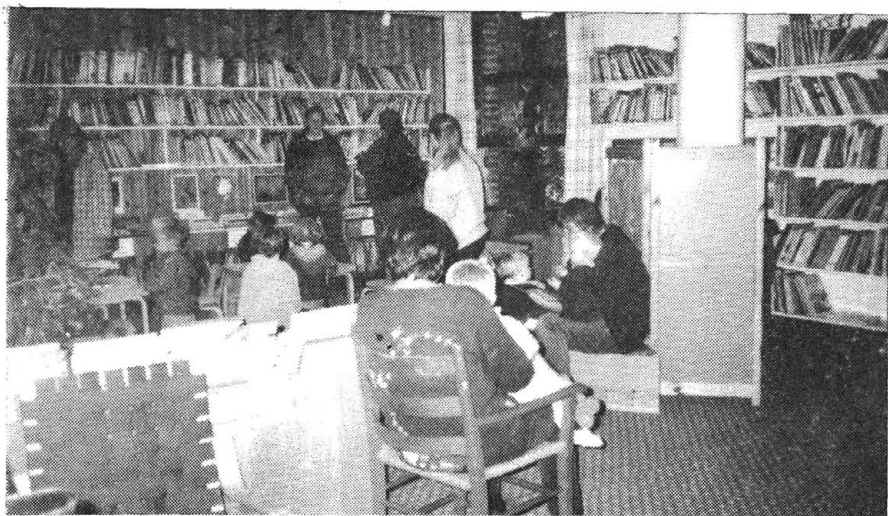

Az új egyetemi könyvtár

Bibliobuszokat működtetnek (52 busz), van egy bibliohajójuk is, amely a nehezen megközelíthető fjordoknál élők számára juttatja el a könyveket. Ez a hajó viszi „házhoz” a színházi előadásokat is. Könyvkiadással is foglalkoznak. Van egy kis közösség a minisztériumban, amely az adott évben kiadott minden művet megnéz, és a legjobb és legszebb művet díjazza (a norvég Fitz-díj). Az értékes irodalmi művek kiadását így támogatják. Mivel úgy érzik, hogy az olvasási készség romlik, olvasást támogató programot dolgoznak ki, együttműködve az iskolákkal, és finanszírozzák is ezeket a programokat. Két éve folyamatosan támogatják a kis könyvtárakat, hogy saját állományukat az Internetre tegyék. Külföldi folyóiratokból álló fulltext adatbázis létrehozásán dolgoznak, amely az otthonokból is elérhető és megrendelhető. Kibővítik a Library Net-et a múzeumok anyagával. A parlamentnek is van egy bizottsága, amely azt támogatja, hogy a könyvtárak, levéltárak, múzeumok egy hálózatra kerüljenek.

A parlament meghatározza, mekkora összeget ad, a minisztérium kijelöli a szakmai irányvonalat, ők pedig kiírják a projekteket. A könyvtárak benyújtják a pályázatokat. A megnyert pályázatoknál ők kontrollálják, hogyan is használják fel ezt a pénzt. A könyvtárak fenntartása Norvégiában is kétirányú, helyi és központi pénzekből történik. Most a legnagyobb erővel az iskolai könyvtárak fejlesztésével foglalkoznak. Számtalan hivatalos és civil szervezet összefogott, hogy az olvasást segítő ún. METTE programot megvalósítsák. Az MKE Olvasószolgálati Szekciója tervezi, hogy kezdeményezi egy hasonló program magyarországi elindítását.

A Norvég Könyvtáros Egyesület is fogadta szekciónkat. Az egyesületnek 3600 tagja van, minden könyvtártípusban dolgozó könyvtáros a tagja lehet. Független,

Bareum-i könyvtár

nonprofit szervezet, 1913-ban jött létre. Tevékenységükben önállóak, anyagi ellátottságuk egyrészt a tagdíjak, másrészt a különböző pályázatokon nyert pénzek függvénye. Több forrású a finanszírozásuk. Elsősorban a helyi önkormányzatoktól kapnak pénzt, amelyek nagy összegeket fordítanak a könyvtárakra: a magas technikai szint ennek is köszönhető. A szakmai tevékenységbe azért nem szólnak bele, mert a könyvtári törvény világosan leírja, hogy kinek mi a feladata. Elsődleges céljuk, hogy az olvasásra és az értékes irodalomra irányítsák a figyelmet, és ennek megvalósításához minél több pénzt szerezzenek. Elsősorban olyan projekteket támogatnak, amelyek az olvasást segítik. Ennek érdekében együttműködnek a könyvkiadókkal is. Az együttműködés kiterjed az országon kívülre is, mint pl. Észak-Oroszország, a Baltikum vagy az afrikai Zimbabwe könyvtáira.

Két könyvtárlátogatás között azért sikerült eljutnunk a néprajzi és történelmi múzeumba, a lenyűgöző és monumentális Vigeland szoborparkba, rövid hajóúttal pedig a Bogdoy szigetre, ahol a vikingek hajóját, Heyerdahl „Kon-Tiki” nevű tutaját, Nansen és Amundsen sarkkutatók Fram nevű hajóját láthattuk. A skanzenben a régi norvég faházak és egy csodálatos fatemplom feledtette a kitaróan zuhogó esőt, de láthattuk a Holmenkollbakent (az óriás síugró sáncot), a kikötőben lévő erődöt és a királyi palotát az őrségváltással. Az utolsó napon már úgy közlekedtünk villamossal, metróval vagy busszal Oslóban, mintha nem is csak egy hete tartózkodnánk ott. Olyan természetközeli, emberléptékű volt minden, ugyanakkor a jólétet, a praktikumot, a tisztaságot, az anyagi biztonságot éreztük mindenütt. Bizonyára Norvégiának is számos problémával kell napjainkban is megküzdenie, ők is nehéz, küzdelmes, sokszor viharos múltra tekinthetnek vissza, ugyanakkor példa értékű számunkra az iskolák, a könyvtárak és egyéb közintézmények, összességében a kultúra ilyen magas szintű támogatása és finanszírozása.

Nagy élmény volt, hogy eljuthattam Norvégiába, ezért köszönetet mondok a Magyar Könyvtárosok Egyesületének is, amely támogatta ezt az utat.

Dr. Nemes Erzsébet

„A cíMLEÍRÓ [...] munkája rossz lesz,
ha csak a szabályt tartja szem előtt
s nem egyúttal az embert is,
kinek számára a címeket leírja.”

Domanovszky Ákos emlékezete

Az idén emlékezhetett volna a könyvtáros szakma *Domanovszky Ákos*ra halálának 15. évfordulója alkalmából. Tudtommal ezt senki sem tette, holott nap mint nap köszönetet mondhatnánk „Ákos bácsi”-nak – ahogyan azok az idősebb kollégák emlékeznek rá, akik még ismerhették – akár a bibliográfiai leírás és katalogizálás elméletének nemzetközi hírű kimunkálásáért, a területet szabályozó szabvány(ok) létrehozásában kifejtett tevékenységéért, akár az ISBN magyarországi bevezetésének szorgalmazásáért. Álljon itt e néhány adat és gondolat megemlékezésül egy kevésbé méltó méltató tollából!

Domanovszky Ákos nem egyedüli sarja családjának, aki a magyar tudományos élet jó hírét öregbíti. Szinnyei József a „Magyar írók élete és munkái” című nagylegzetű művének második kötetében (988–990. h.) – illetve ennek folytatásában, Gulyás Pál munkájában (VI. kötet, 59. hasáb) – már találkozhatunk a család egyik jeles tagjával, *Domanovszky Endrével* (1817–1895), a nyugalmazott jogakadémiai bölcselőtanárral, filozófiai íróval, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjával.

Domanovszky Endrének idős korában született és nagy gonddal, körültekintéssel nevelt gyermeke *Domanovszky Sándor* (1877–1955) a kitűnő történész, művelődéstörténész. Otthoni neveltetésének – édesapja tudományos elmélyültségének példáját követve – és nagy tudású tanárainak köszönhetően már fiatalon a magyar történetírás elismert alakjává vált. Tanulmányainak befejezése után a budapesti egyetemi könyvtár gyakornoka lett, innen indult tanári-kutatói pályája és ívelt a gazdaságtörténeti iskolateremtésen át a pesti egyetem rektorságáig, valamint a magyar, lengyel és osztrák tudományos akadémiai tagságig. Szinte „természetes”, hogy magyar akadémiai tagságát 1949-ben felfüggesztették, és csak 1989-ben állították vissza. Kár, hogy ezt még fiai sem érhették meg, de művei az aktuális politikától függetlenül is örökre méltó helyet biztosítanak számára a tudomány panteonjában. Ki ne ismerné a középkori krónikák elemzéseit, József nádorról szóló értékelő munkáját és az ötkötetes „Magyar művelődéstörténet”-et? (Érdekes megjegyezni, hogy a „Magyar művelődéstörténet” második kötetében Domanovszky Sándor egyik fia, a művészettörténész Domanovszky György írta az egyik fejezetet „A jobbagyság élete” címmel.)

A híres Domanovszkyk következő generációjához tartozik a könyvtáros Domanovszky Ákos mellett két öccse: *Endre*, a festő (1907–1974) és a már említett

György (1909–1983). Domanovszky Endre a művészeti alkotó munka mellett nagy szerepet játszott a művészeti képzésben is; az 1930-as években oktatója volt az Iparművészeti Iskolának, 1945 után pedig a Képzőművészeti Főiskolának. Az Iparművészeti Iskolán tartott öltözködéstörténeti kurzusának sajátkezű rajzaival illusztrált óravázlataiból készült a „Korok ruhái” című híres – és olvasmányának szórakoztató – posztumusz kötet (Budapest, 1979.) Domanovszky György a népművészet, a kortárs iparművészet és a kerámiaművészet jeles ismerője, a Néprajzi Múzeum volt igazgatója és számos magyar és idegen nyelvű tudományos publikáció szerzője.

Ebben a családi és szellemi környezetben született Pozsonyban 1902. október 28-án *Domanovszky Ákos*, a könyvtárosság nagy tudású és mind az elméleti mind a gyakorlati munkában kiemelkedő képviselője. A család 1904-ben költözött Budapestre, amikor Domanovszky Sándor a pozsonyi állami reáliskolából a budapesti kereskedelmi akadémiára került. Domanovszky Ákos az érettségi letétele után jogi tanulmányokat folytatott a budapesti és a müncheni egyetemen, ahonnan visszatérve 1925-ben a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Jog és Államtudományi Karán doktori oklevelet szerzett. A „modern peregrináció” gyökerei ugyan a XVI–XVII. századi értelmiség vándor- és tanulóéveiben kereshetők, de a XX. század jeles tudós, művész, valamint könyvtáros személyiségei közül többen külföldi tudományos – konkrét és átvitt értelmű – iskolák neveltjei (is) voltak. Saját szakmánknál maradvá gondolhatunk Fitz József, Asztalos Miklósról, Kozocsa Sándorra vagy akár Dezsényi Bélára. A Domanovszky családban is megvoltak a „külföldjárás” hagyományai; a filozófiai író D. Endre három évig a hallei egyetem diákja volt, a történész D. Sándor többször folytatott kutatásokat a Bécsi Magyar Történeti Intézetben, Domanovszky Ákos öccse, D. Endre festő pedig Rómában volt művészeti ösztöndíjas.

Domanovszky Ákos pályakezdése látszatra egészen más életútra is elindíthatna volna, saját vallomása szerint azonban „... ha jobban megnézzük, ez sem volt igazi kitérő. A jogi doktorátus megszerzése után két évig [1924. szept. 1. és 1926. aug. 31. között] tanársegédeskedtem a Műegyetem közgazdaságtudományi karán Budai László és Heller Farkas professzorok mellett. De a feladatomból már akkor is jórészt könyvtárosi jellegű volt: dokumentációs munkát végeztem professzoraim számára.” (Fél évszázad az Egyetemi Könyvtárban. In: Könyvtáros, 1977. 11. sz. 652. p.) A budapesti Egyetemi Könyvtár, illetve az azt megelőző rövid idő az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központban viszont már egyértelműen könyvtáros pályát sugall és elhivatottságot mutat. Miközben az Egyetemi Könyvtárban az „önkéntes díjtalan gyakornok” státuszt a könyvtári „segédőr”, majd a „könyvtárőr” váltotta fel, Domanovszky Ákos újabb Németországi tanulmányutat tett (1928–1929): ez alkalommal a Humboldt-Stiftung ösztöndíjasaként folytatott Berlinben közgazdasági és könyvtári tanulmányokat. („A fiatalabbak kedvéért [jegyzi meg D. Á. a 75. születésnapja alkalmából vele készített interjúban]: nem valami ajtónálló-féle lettem, [...] furcsa címem a könyvtáros régi latin titulusának, a custosnak emlékéét őrizte csupán.”)

A „tanulóéveket” a szorgos munka követte, eleinte Budapesten, majd 1935. július 1-jétől a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem egyetemi könyvtárában megbízott, illetve később kinevezett igazgatóként. A Pécsen eltöltött hét év legnagyobb feladata a feldolgozó munka reformjának megvalósítása, amelyet az

igazgatói székben elődje, Fitz József kezdeményezett. Köztudott, hogy Fitz Pestre helyezésekor olyan utódot kívánt a pécsi egyetemi könyvtár élére, aki keresztülviszi, sőt tovább is fejleszti az általa megkezdett könyvtárreformot. A könyvtár ígéretes tehetsége az író, irodalomszervező, művelődés- és irodalomtörténész Várkonyi Nándor lett volna, aki azonban ekkorra már az 1. világháborúban sajnálatosan megromlott egészségi állapota miatt nem volt alkalmas e feladatra. Így esett Fitz József választása a nála 14 évvel fiatalabb pesti könyvtárosra. Az OSZK Kézirattára őrzi Pécs és Budapest közti levelezésük egy részét (Fond 45/131., illetve 45/822), amelyből kiderül, hogy kapcsolatuk nemcsak egymás kölcsönös szakmai elismerésén alapult, hanem szoros barátsággá is mélyült.

Domanovszky Ákos 1942 őszétől ismét a pesti Egyetemi Könyvtár főkönyvtárosa, majd 1945-től osztályvezetője. 1942-ben még azzal a tervvel helyezték vissza Budapestre, hogy Pasteiner Iván utódaként könyvtárigazgató legyen, de később mégis Mátrai Lászlót nevezték ki, aki igazgatóhelyettesnek őt kérte fel. Nyugdíjba vonulásáig, 1972-ig ezen a poszton irányította – illetve reformálta meg gyökeresen – a könyvtár feldolgozó munkáját. Erre azért is volt igazán nagy szükség, mivel az akkori katalógusokat még az Egyetemi Könyvtár mai épületébe költözésekor kezdték el építeni, természetesen az 1875-ös elképzeléseknek, szabályzatoknak megfelelően. Az állomány jelentős részét több különgyűjteménybe sorolták, a törzsállományt egy betűrendes leíró és egy szakkatalógusban regisztrálták. A szakkatalógus differenciálatlansága miatt szinte használhatatlan volt, mert az egyes szakok már a kezdet kezdetén is majd 3000 egységet tartalmaztak. Az 1940-es évek végén kezdődött a könyvtár katalógusrendszerének átalakítása, amely három szakaszban az egész formai és tartalmi feltárás korszerűsítését jelentette.

A munka első szakaszában a legegyszerűbb hiány orvoslására került sor: 1949-ben indult a decimális és – az országban első – tárgyszó-katalógus építése. Mivel egy művet most már több katalógus is regisztrált, fontos feladat volt a feldolgozó munka átszervezése és új cédulasokszorosítási eljárás bevezetése. Így sikerült a feldolgozásban felhalmozott hatalmas lemaradást feldolgozni. Csak ezután következhetett a régebbi beszerzésű állomány újrakatalogizálása és az új tartalmi katalógusokba való besorolása.

A következő lépés a leltározási és raktározási rend módosítása volt (1953); ekkor tért át a könyvtár a futószámos rendszerre. A raktári és leltári szám összekapcsolása a legegyszerűbb, legkönnyebben átlátható, ellenőrizhető és a legkevesebb hibalehetőséget magában foglaló megoldás. A feldolgozási reform harmadik része a különgyűjtemények (természetesen a kéziratok és az ősnymtatványok kivételével) különkatalógusainak integrálása a törzsállomány katalógusaiba és ezzel párhuzamosan a feldolgozás egyetlen „katalógusosztály” kezében való összefogása. Ez a változtatás a katalogizálásban egységet, a könyvtárhasználók számára viszont további esélyeket jelentett a kívánt irodalom megtalálására.

Domanovszky Ákos gyakorló könyvtárosként és elméleti munkásságában is szem előtt tartotta a katalógust használó szempontjait. Mindig olyan címleírasi „filozófia” kimunkálásán fáradozott, amely a könyvtáros számára következetes, az olvasók számára pedig könnyen átlátható és külön szabályzat-magyarázatok áttanulmányozása nélkül használható katalógusokat eredményeznek. Ennek a felfogásnak elsajátításához segítette hozzá pályája legelején első „mestere” Czeke Marianne (1873–1942), aki 1906 és 1928 között volt az Egyetemi Könyvtár tisztviselője.

lője. Az ő útmutatásai különösen fontosak voltak az újoncok számára, mivel egy ideig semmiféle katalógizálási szabályzat sem állt rendelkezésre. A Pécselt eltöltött időszak – a Fitz József által elindított reformok véghezvitele, az új katalógusrendszer továbbépítése, mely az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ által 1924-ben kiadott szabályzat szerint történt – szintén fontos iskolája volt. Budapestre visszatérve is a könyvtári feldolgozó munka maradt Domanovszky Ákos fő területe; pályája során több katalógizálási szabállyal találkozott, többször vett részt rekatalógizálási munkálatokban, így egyre jobban tudatosodott benne a meg-lévő szabályzatok valamint – ennek természetes következményeként – a katalógusok elégtelen és átgondolatlan volta. Holott csak egy logikusan felépített és minden katalógizálási problémára világos és egyértelmű választ nyújtó szabályzat előírása-it követve lehet szakmailag jó és következetes katalógust építeni. A logikátlansá-goknak az olvasók látják kárát, és végezetül a katalógus mint a tájékoztatás eszköze és a könyvtár mint annak intézménye nem érheti el célját.

A XX. század nemzetközi könyvtárügyének fejlődésében a központi helyet Paul Otlet és Henry LaFontaine kezdeményezése (1895), az Egyetemes Bibliográfiai Repertórium létrehozása foglalja el. A század jó első felének technikai lehetőségei nem bizonyultak ugyan elegendőnek a „világbibliográfia” vagy a „világkönyvtár” megalkotásához, mindenesetre jelentős lépéseket tettek szükségessé az egyes könyvtári munkafolyamatok sok esetben csak házi szabályzatainak nemzeti, illetve nemzetközi egységesítésében. A nemzetközi szabványosítási törekvések kiemelt területei a dokumentumok formai és tartalmi feltárása. Ezeket a tendenciákat követ-ve került sor magyar katalógizálási gyakorlat korszerűsítésére, amely több lépcső-ben vezetett el Fritz Milkau Magyarországon is általánosan használt szabályzatától, a Porosz Instrukciótól az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ által 1924-ben kidolgozott első egységes magyar szabályzaton keresztül az „MSZ 3424-52-es Könyvtári címleírási szabályok”-ig, illetve az ISBD-alapú – most is hatály-ban lévő – bibliográfiai leírási és katalógizálási szabványcsaládig.

Ennek a változásokkal teli időszaknak volt részese és aktív mozgatója Doma-novszky Ákos már a pécsi évektől kezdődően, de leginkább az Egyetemi Könyvtár igazgatóhelyetteseként. A budapesti egyetemi könyvtár is együttműködött az Or-szágos Könyvtári Központ által létrehozott könyvtárközi bizottságban, amelynek az volt a célja, hogy a katalógizálási gyakorlatot rendeletileg és kötelező érvénnyel szabályozza, ezáltal országosan egységessé tegye. Az ő munkájuk eredménye az „MSZ 3424-52-es Könyvtári címleírási szabályok”.

Az 1950-es évek második felétől sorra jelentek meg Domanovszky Ákos katalógizáláselméleti tanulmányai hazai és külföldi szakfolyóiratokban, az Egyetemi Könyvtár évkönyveiben vagy önálló kiadványként. Az abszolút szakmai pontos-ság, a kristálytisztá logikai felépítés mellett kellemes íróniával és sok konkrét pél-dával illusztrált írások az alapfogalmak és a könyvtári katalógusok funkciórendsze-rének tisztázásai, amelyek elengedhetetlenek a feldolgozó munka elvi alapjainak továbbgondolásához, és az egyes (rész)területek újraszabályozásához. Tanul-mányainak elolvasása a szabványalkotás utáni időben is tanulságos, egyedüli ne-hézséget csupán az okoz, hogy a szabványváltás idején zavaros fogalomrendszer helyettesítésére általa megalkotott terminológia a mai olvasók számára esetenként szokatlan, „archaizáló”. (Fogalmi azonban egyértelműek, szóhasználata követke-zetes!)

A második világháború utáni magyar könyvtárügy fejlesztésének egyik legfontosabb intézménye az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, amely állandó és különbizottságainak munkájába a terület jelentős szakembereit vonta be. Domanovszky Ákos is hozzájárult a grémium munkájához, közreműködött több könyvtári szabvány előkészítésében és megtárgyalásában, 1957-től pedig a katalógizálási szakbizottság elnöke. Mindemellett az ő javaslatára került sor az ISBN magyarországi bevezetésére.

A nemzetközi szervezetekben és egységesítési törekvésekben való együttműködésének itthon és külföldön is ismertebb területe viszont a katalógizálás. Tevékeny részese volt az IFLA szabvány-előkészítő és szabványalkotó munkájának, több bizottság is tagjául választotta, nem egy konferencián képviselte Magyarországot. Fontos előadásokat tartott az 1961-es párizsi Nemzetközi Katalógizálási Konferencián (ICCP), valamint a Londonban és Koppenhágában megrendezett IFLA üléseken. Az elsők között ismerte el és fel Magyarországon a „Shared Cataloging Program” jelentőségét és az osztott katalógizálás fontosságát a jövő (a mi jelenünk!) könyvtárügye számára.

Nyugdíjba vonulása (1972) nem jelentette a szakmából való kivonulást, tovább munkálkodott a magyar bibliográfiai leírási szabványcsalád besorolási szabályzatainak elkészítésén, újabb katalógizáláselméleti dolgozatai jelentek meg magyar és idegen nyelven.

Büszkék lehetnek Domanovszky Ákosra azok a könyvtárak, amelyeknek katalógusai magukon viselik keze nyomát. Isten adjon Neki méltó követőket, mivel „az egységesítés irányába ható materiális erők korunkban [és nemcsak az ő korában, hanem a miénkben, a MARC-éban is!] annyira hatékonyak, hogy az egységes megoldások térhódításának továbbfolytatása aligha lehet kérdéses.”

Pogányné Rózsa Gabriella

Megjelenik: általában 30 nap alatt. A szervezeteknek és a központi testületi tagoknak kiküldjük: a megjelenés után három napon belül.

Személyi hírek

Örömmel vettük tudomásul, hogy Bakos Klárát 1999. október 1-jétől kinevezték a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Egyetemi Könyvtárának igazgatójává. Gratulálunk!

Elnökségi hírek

Elnökségi ülés, 1999. november 16. – a következő témák szerepeltek az ülés napirendjén: vándorgyűlés Esztergomban, együttműködés a British Councilal, beszámoló a titkárság munkájáról a tag- és tagdíjnyilvántartásról, egyebek.

Mi történt a szervezetekben?

Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete 1999. október 13–18. között tanulmányutat szervezett Németországba és Hollandiába. A programok között szerepelt: a Nemzetközi Frankfurti Könyvvásár, a frankfurti és hágai nemzeti könyvtárak, valamint a rotterdami városi könyvtár meglátogatása.

Könyvtárostanárok Szervezete – 1999. november 12-én új elnököt választott Hock Zsuzsa személyében (Városmajori Gimnázium, tel: 356-1698, fax: 214-1479). Elődje, Kalmárné Morcsányi Rozália beszámolóját és lemondását a közgyűlés elfogadta. A leköszönt elnöknő munkahelyváltoztatás miatt vált meg posztjától. Köszönjük áldozatos munkáját.

Közkönyvtári Egylet – MKE Heves Megyei Szervezete 1999. november 11-én jubileumi emlékülést szervezett „A Közkönyvtárak 50 éve” címmel, Noszvajon az Oktatási Intézetben.

Műszaki Könyvtáros Szekció – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Egyetemi Könyvtára az Őszi Könyvtári Akadémia keretében előadásokat szervez(ett) 1999. november 3-án és 24-én a ZMNE Konferencia termében.

Olvasószolgálati Szekció – a szekció nagysikerű nyári olvasótábort szervezett hazai és erdélyi könyvtárosok részvételével, melyről Moldován István élménybeszámolója olvasható a KATALIST-on és a www.mek.iif.hu/porta/bbs/torocko.hun címen; 1999. szeptember 21–26. között a szekció Norvégiába szervezett tanulmányutat. A házigazdák a Norvég Könyvtáros Egyesület és az Oslo College Library munkatársai voltak. Dr. Nemes Erzsébet az MKE-től egyéni tanulmányúti támogatást nyert, beszámolóját a decemberi Könyv, Könyvtár, Könyvtáros közli.

Társadalomtudományi Szekció – „Tájékoztatás – Információs források a humán és társadalomtudományokról” címmel konferencia zajlott le 1999. október 26-án Országos Széchényi Könyvtárban.

Tolna Megyei Szervezet – ünnepi találkozót szerveztek Illyés Gyula születésnapja alkalmából 1999. november 8-án Szekszárdon az Illyés Gyula Megyei Könyvtárban.

Veszprém Megyei Szervezet – 1999. november 8-án egyesületi továbbképzést tartott a szervezet: Dr. Hermann István beszámolt a pápai vándorgyűlésről, Dr. Tószegi Zsuzsanna a Digitális Könyvtár feladatát, terveit, a CD-ROM-ok könyvtári hasznosítási lehetőségeit ismertette, Sztojalovszky Béla a Bakony–Balaton régió CD-ROM-ról, Thék György és Kertész Károly a Textlib-ről tartottak előadást.

Zala Megyei Szervezet – az Összefogás a könyvtárakért 1999. évi rendezvényeiről a Zala Megyei Szervezet megküldte a zalai újságcikk másolatokat. Megtekinthetők a titkárságon.

Lezajlott rendezvények

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége (MOKSZ) 1999. november 18-án tartotta meg éves közgyűlését, melynek fő témája a könyvtárak közötti újfajta együttműködés kialakítása volt.

Partner szervezetek életéből

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése (EKE) és a Katolikus Ifjúsági Felntőtképzési Szövetség (KIFE) 1999. október 20-án „Az Internet felhasználása és alkalmazása az egyházi könyvtárakban” címmel szakmai napot tartott az OSZK-ban.

1999. november 8-án megalakult a Magyar Elektronikus Könyvtárért Közhasznú Egyesület; <http://www.mek.iif.hu>.

A Közép-európai Egyetem 2000. július 24 – augusztus 4. között nyári egyetemi programot hirdet meg, melynek témája: „Digital Literacy for Open Societies; Networked Information and Libraries”. További információ: Dobó Katalin, Open Society Archives/Library, 1051 Budapest, Október 6. u. 12., tel: 327-3256.

Nemzetközi kapcsolatok

A romániai társegyesület, az ASSOCIATA NATIONALA A BIBLIOTECARILOR SI BIBLIOTECILOR PUBLICE DIN ROMANIA (ANBPR) 10. konferenciáján, 1999. november 18–19. között, Dr. Ambrus Zoltán MKE elnök vett részt az egyesület képviselőjeként.

Megüresedett az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) elnöki széke. Barbara Schleihagen 2000. március 1-jén hagyja el az intézményt. További információ az MKE titkárságán található.

Előzetes rendezvénynaptár:

Magyarországon:

- A Bács-Kiskun Megyei Szervezet őszi taggyűlését 1999. november 22-én tartja meg Kecskeméten a Megyei Könyvtárban
- A Periodika Kör, az Elektronikus Könyvtári Szekció valamint a Műszaki Szekció közös rendezvényét 1999. november 25-én 11 órai kezdettel, „Könyvtári működés elektronikus környezetben. Elektronikus folyóiratok szolgáltatása, közös katalógizálás” címmel a BME Központi épületében

- A Műszaki Szekció 1999. december 13-án 16 órától „Lucanapi vígasságok”-ra hívja az érdeklődőket, OMIKK, Klubszoba
- Az Olvasószolgálati Szekció – „Az információs társadalom kihívásai a könyvtárakkal szemben” címmel 1999. december 17–18-án szakmai tanácskozást szervez. Helyszínek: Budapest, OMIKK – Szentendre, Pest Megyei Könyvtár

Külföldön:

- 1999. december 7-én Making libraries the Backbone of the Web. Shaping and Defining the Future (OCLC Symposium), Hilton National London Olympia Hotel, London, Egyesült Királyság
- 2000. január 20–21. First European Workshop on Print-on-demand: a Technological Revolution at the Service of Cultural Diversity, Strasbourg, Franciaország
- 2000. január 24–26. 8th International BOBCATSSS Symposium on Library and Information Science; Access 2000: Intellectual Property vs. The Right to Knowledge? Krakkó, Lengyelország
- 2000. január 17–21. Open Forum on Metadata Registries; az International Organization for Standardization (ISO) és az International Electrotechnical Commission (IEC) közös rendezvénye, Santa Fe, New Mexico, USA, <http://www.jtcl.org/>
- 2000. február 13–18. The electronic library: strategic, policy and management issues (a British Council nemzetközi szemináriuma) Loughborough, Egyesült Királyság
- 2000. március 19–23. Internet Librarian International konferencia és kísérő rendezvények: Libtech 2000, London Book Fair, London, Egyesült Királyság; <http://www.infoday.com>
- 2000. április 10–15. 14th Standing Conference of Eastern, Central and Southern African Librarians (SCECSAL), Windhoek, Namibia
- 2000. május 28–30. Dimensions of a Global Information Science, 28th Annual Conference of the Canadian Association for Information Science, Edmonton, Alberta, Kanada
- 2000. június 14 – július 14. iGSS 2000 címmel az International Graduate Summer School nyári továbbképzéseket szervez; <http://www.dil.aber.ac.uk/IGSS/>
- 2000. július 6–13. 2000 ALA Annual Conference, Chicago II, USA; email: intl@ala.org
- 2000. augusztus 13–18. Conference of International Federation of Library Associations, Jeruzsálem, Izrael
- 2000. szeptember 18–20. ECDL2000 – The Fourth European Conference on Research and Advanced Technology for Digital Libraries, Lisszabon, Portugália; <http://www.bn.pt/org/agenda/ecdl2000/>
- 2000. október 16–19. The Information Age, Challenges and Opportunities, Brighton, Egyesült Királyság; <http://www.ualberta.ca/~holson/cais2000/>

Állásügyek:

Állást keres: Bükkösi György főiskolai (teológus) végzettséggel, héber, román, latin nyelvismerettel könyvtár/raktár területen 8 órás állást keres, telefon: 344-4023 – Konrád Imre dr. levéltáros végzettséggel, jelenleg harmadéves könyvtár

szakos, német, angol nyelvismerettel könyvtáros munkát keres, telefon: 276-7739 – Dienes Ágnes tanító könyvtáros, ELTE Tanárképző könyvtárszakon végzett, angol nyelvismerettel, olvasószolgálati munkakört keres középiskolában, főiskolán, szakkönyvtárban, telefon: 303-3752 – Molnár Andrea felsőfokú könyvtári informatikus (OSZK), valamint római katolikus teológiai főiskolai végzettséggel, latin, görög, héber, angol nyelvismerettel, 8 órás feldolgozó, olvasószolgálati munkát keres, elhelyezési címe: 1089 Korányi S. u. 20. I/13., telefon: 333-1823 – Egri Julianna Tanárképző Főiskola könyvtárszakos végzettséggel, német nyelvismerettel, 8 órás könyvtáros munkakörben elhelyezkedne, telefon: 335-5707 – Sass Kálmáné Egri Tanárképző Főiskola könyvtárszakon végzett, kisebb könyvtárban vagy gyermekkönyvtárban, kölcsönző, tájékoztató, folyóiratos munkakört keres napi 6 órás elfoglaltsággal, telefon: 356-8653 – Botos Ferenc, ELTE történelem-könyvtárszakos végzettséggel, angol nyelvismerettel, iskolai/ főiskolai/helyettesítő könyvtáros munkát vállal napi 4 órában, telefon esti órákban: 226-3364.

Állást kínál: Általános Iskola, Speciális Szakiskola és Szakiskola (1158 Budapest, Neptun u. 57., telefon: 417-4608) iskolai könyvtárost keres. A Köznevelési Törvény értelmében az álláshely betöltéséhez pedagógus végzettség is szükséges a könyvtári mellett. Fizetés bértábla szerint. Az iskolai könyvtár állománya 13.000 kötet. A könyvtári nyilvántartáshoz program és számítógép van. További információ: Sellei Elemérné igazgatóhelyettes. – A Prospero Könyvei Budapest Kft., könyvtárost keres. Követelmények: egyetemi szintű könyvtáros végzettség, jó angol nyelvű kommunikáció írásban és szóban. Bővebb információ a cégről: www.prospero.hu. Bővebb információ az állásról a 302-8444-es telefonszámon (Janzer Frigyes).

Szerkeszti: Jáki Éva

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 311-8634

E-posta: MKE@OSZK.HU

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata meghirdeti a

Széchenyi István Városi Könyvtár igazgatói

álláshelyét.

A pályázati felhívás a Kulturális Közlöny 23. számában hivatalosan megjelent. A pályázat beadási határideje: 1999. december 27.

Az állás betöltésének képesítési feltételeit a 150/1992. (XI.20.) Korm. rendelet és a 2/1993. (I.30.) MKM rendelet tartalmazza. A magasabb vezetői beosztás ellátásával olyan közalkalmazott bízható meg, aki

- szakirányú egyetemi végzettséggel és 5 éves szakmai gyakorlattal; vagy
- nem szakirányú egyetemi végzettséggel és felsőfokú szakirányú munkaköri szakvizsgálással és legalább 5 éves szakmai gyakorlattal; vagy
- főiskolai könyvtárosi képzettséggel és legalább 5 év szakmai gyakorlati idővel rendelkezik.

Juttatások:

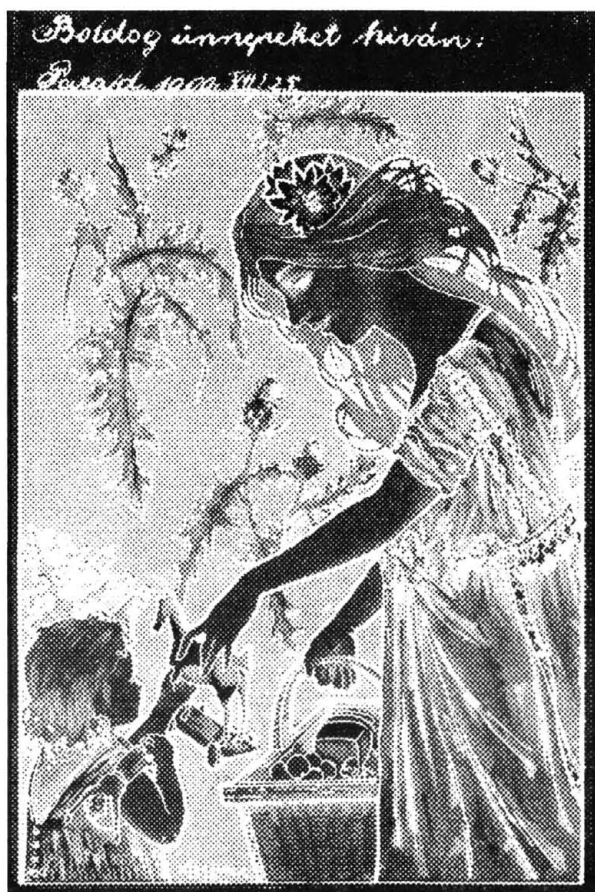
- illetmény: Kjt., illetve megegyezés szerint
- egyéb juttatások: jogszabály, illetve fenntartói döntés alapján;
 - szükség esetén - lakásmegoldásához átmeneti segítséget nyújtunk

A pályázat benyújtható:

Sopron Megyei Jogú Város Polgármesteréhez
9401 Sopron, Pf.: 127.

*További információ kérhető
az Intézményfenntartó Irodától a 99/314-544-es telefonszámon.*

Képes levelezőlap
az OSZK plakáttárának állományából

*Minden kedves
olvasónknak, előfizetőknek,
kollégáknak*

*kellemes karácsonyi ünnepeket
és
boldog új évet kíván*

a Szerkesztőbizottság

BÆRUM

BÆRUM LIBRARY

- a meeting place for people and ideas.

